

**АФГАНИСТАН:
ВОЙНАТА НА РЕПОРТЕРИТЕ
КРАСИМИРА ПОПОВА - ОЛАХ**

- © Красимира Попова-Олах, автор, 2002
- © Бойко Василев, отговорен редактор, 2002
- © Нагка Гунева, редактор, 2002
- © Иван Христов, графичен дизайн, 2002
- © Катя Христова, коректор, 2002
- © Център за развитие на медуите, издател, 2002

ISBN 954-90517-9-X

За автора

Красимира Попова-Олах е завършила журналистика в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. От 1992 до 1998 г. работи като репортер, редактор и водещ в редакция „Новини и актуални предавания“ на БНТ. От 1998 г. живее в Лондон, където работи като видеопроцент към новините в телевизия Би Би Си и като журналист на свободна практика за Българската редакция на Световните служби на Би Би Си.

Красимира Попова-Олах участва със студия „Телевизията във Великобритания“ в сборника „Медиите във Великобритания и Съединените щати“, издание на Център за развитие на медиите.

*Посвещавам на Даниел Пърл,
репортер на „Уолстрийт джърнъл“,
убит през февруари 2002 г. в Пакистан.*

Съдържание

<i>Предговор</i>	7
<i>Увод</i>	12
<i>Афганистан – кратка историческа справка</i>	19
Джон Симпсън	
<i>„Най-ужасното пътуване“</i>	26
Джон Сопел	
<i>„В търсене на границата между лудост и смелост“</i>	34
Бен Браун	
<i>„Афганистан – един организационен кошмар“</i>	41
Лара Логан	
<i>„Най-големият комплимент в живота“</i>	45
Вон Смит	
<i>„Крийте страха си: той е заразителен“</i>	52
Дејвид Лојн	
<i>„Привилегията да работя за Би Би Си“</i>	59
Джонатан Стийл	
<i>„Една различна война“</i>	66

Раги Омаар	
<i>„На гости при талибаните“</i>	72
Лиз Дусет	
<i>„Моего друго семейство“</i>	77
Пол Уелш	
<i>„Кошмарът на непотвърдената информация“</i>	84
Иън Панел	
<i>„E-mail – моего бягство от действителността“</i>	89
Велислав Рагев	
<i>„Средновековието на 21-ви век“</i>	94
<i>Вместо заключение</i>	99

Прегговор

Книгата на Красимира Попова-Олах: ЗА ЧЕСТТА НА ЕДНА ПРОФЕСИЯ и в гебрите на една война

Когато прочетох първите гуми на Красимира, си помислих: сигурно и аз щях да започна тази книга по същия начин. Само че не с обезглавения от фанатиците Даниел Пърл, а с Кърт Шорк от „Ройтерс“ – журналиста, чиито текстове трябва да прочетат онези, които не вярват, че може да се разказва напълно обективно.

Запознах ни през февруари 1994 г. в студения „Холидей Ин“ на обсадено Сараево. Не бях много контактен – така е, когато говориш с човек, от когото искрено се възхищаваш. Вече бях чел неговите текстове, от които всяка пристрастност беше изсмукана като мазнини от тяло на постник. През 2001 г. той загина след абсурден инцидент в хаоса на Сиера Леоне, заедно с още няколко колеги. „Там са били и този, и онзи... Помниш ли ги – от Сараево, Пале, Косово, Белград?“, ме попита Весна от Сърбия.

Помня ги, разбира се. От Босна 1994 г. до Македония 2001 г. военните журналисти, които срещаме, бяха почти едни и същи. И почти според клишето – умни, безстрашни, отдадени на работата, леко цинични. Виждаме ги и в чудесните интервюта на Красимира Попова-Олах – хора, които не мислят за застраховките и които не правят

от работата си оперета. Те се страхуват и състрагават. Те се презастраховат и поемат рискове. Но преди всичко бачкат. Както казва един от тях (Бен Браун) - „при нас няма фактор адреналин“.

Бих се погнусил под тези гуми. Нито един от големите журналисти, с които съдбата ме срещна по време на четири войни, не беше вдяген в собственото си изживяване. Най-големият им стрес беше изнурителната работа. А единствената позволена емоция – състраданието, която караше 60-годишни закоравели военни репортери да рискуват кариерата си, за да нахранят някое гладно семейство.

Не искам всичко това да звучи като апология. Професията военен репортер има както своите светци, така и своите мерзавци. Но сега няма да говоря за мерзавците. Защото изборът на Краси Олах неволно подтиква към възхвала – тя е успяла да разговаря с някои от най-добрите. Сред тях бих открил Джон Симпсън, който влезе в конфликт със собствения си премиер, за да даде гумата – и то не на хора, които харесваше, а на хора, които дълбоко презираше. Приветствам и избора в полза на британските журналисти. Така или иначе Островът е родината както на понятието за обективна журналистика, така и на понятието за журналистика, опитваща се в един конфликт да погледне с критична дистанция дори политиката на собственото правителство. Освен това винаги е забавно да видиш как гледа днес на Афганистан първата велика сила, която изяде боя в неговите негостоприемни планини.

Благодарение на сполучливите разкази от първо лице единствено число ние добиваме неочакваните контури на две много важни неща – далечната и бърза война в Афганистан, последвала терористичния акт на хилядолетието, и най-митологизираната професия: тази на военния кореспондент.

Има един хемингуеевски мит, който представя „Военкора“ в доста романтична светлина. Журналистът заляга в окопите под дъжд от свирещи куршуми, отгава се изцяло на правдива кауза и я защитава дори с цената на живота си. А през уикенда се отдръпва в най-близкия град, пие, раздава юмруци и воюва успешно на женския фронт. Ако прочетем обаче внимателно книгата на Красимира, ще видим, че нещата доста са се променили. Военният репортер в първата война на 21-ви век се съобразява с технологии и логистика, с хилядите други колеги, организирани в журналистически пулове, и със законите на медийната джунгла, сменя батерии и поддържа скъпа техника, работи по 20 часа на ден, трудно задържа каквато и да е сърдечна връзка, опитва се да се дистанцира от всяка кауза, включително и от каузата на своята родина, приема само разумни рискове, уважава другите и си задава мъчителни въпроси. Знаменателни са онези моменти в книгата, в която британските професионалисти се съмняват в политиката на Запада и съпреживяват драмата на афганистанските бежанци.

Един от най-самокритичните е Джонатан Стийл от „Гардиън“. Лаская се, че през 1998 година в Косово с оператора Хриси Данев му направихме една малка услуга: изведохме го от тълпа въоръжени селяни, като го представихме за... българин. „Тук било госта престижно да си българин“, каза после Стийл повече самоиронично, отколкото злобно. Така си беше – и не само в Косово. Може да звучи парадоксално, но по време на балканските войни (а както се вижда, и в Афганистан) ролята на западния журналист беше от най-трудните. Никой не искаше да повярва отведнъж нито в неговата безпристрастност, нито в неговата искреност, нито в неговата безкористност. Затова безпощадната саморефлексия на Стийл е сред най-силните страници в тази книга. Човекът, когото ругаеха като западняк, е имал сили да види грешките на Запада.

Въобщо, етиката на репортера от зоната на конфликта е нещо наистина важно. Как ще различите добрия от лошия? Добрият поставя в центъра на репортажите и спомените си хората, които е срещнал, чуждите нещастия, които е съпреживял, и събитията, които е отразявал. Лошият говори предимно за себе си. Събеседниците на Красимира Попова-Олах прекрасно доказват, че журналистите, макар че понякога ги убиват, са важни не сами по себе си. Тяхната работа е да разкажат чуждата драма и, ако могат, да я облекчат. Мога да потвърдя със сигурност: именно тук е страстта и тук е отговорността. Когато например родител ти разказва за смъртта на детето си, всичките собствени страхове започват да ти се струват престъпни.

Сигурен съм, че Вие, любезни читателю, няма да прочетете тази книга така, както я прочетох аз, с тръпката „и с това съм съгласен, и тук се подписвам, и това е вярно, и това съм го виждал“. Но съм сигурен, че ще я прочетете за толкова време, за колкото я прочетох и аз – за една вечер. Рагвам се, че Краси, която познавам от дългата съвместна работа в БНТ, се е решила на нещо толкова достойно и същевременно толкова трудно за егото на един журналист – да разкаже историите на други журналисти. Но явно високият морал на професията военен репортер е заразителен – и този морал казва: *не съм важен аз, а историята, която разказвам.*

Бойко Василев

Увог

Не се бях сещала за Дани госта време. Пък и нямах повод. Общият ни приятел Робърт Франк отдавна бе заминал като кореспондент на „Уолстрийт гжърнъл“ в Далечния изток. От друга страна, подготовката на тази книга и организирането на срещите и интервютата за нея отнемаха цялото ми време.

И тогава, една вечер по време на „Новините в десет“, телефонът ми иззвъня. Беше Велислав Радев, стар приятел от Би Би Си, който наскоро се беше върнал от Афганистан.

„Гледаш ли какво се е случило с Дани от „Уолстрийт“?“, пита Велислав.

„Не – отговарям, – какво се е случило и защо с Дани?“

Минути след това бавно започвам да навлизам в новината...

Съдбата ме среща с Даниел Пърл в началото на 1998 година, почти веднага след преместването ми от София в Лондон и малко преди той да замине за Франция. Неговото живо чувство за хумор ми помогна да се адаптирам към новия си начин на живот.

По данни на американската неправителствена организация „Комитет за защита на журналистите“ (Committee to Protect Journalists) през 2000 година по време на изпълнение на служебните си задължения са загинали 24 журналисти.

През 2001 година броят им е 37. Девет от тях намират смъртта си в Афганистан.

Журналисти, убити в Афганистан

Марк Брунеро, журналист на свободна практика, умира на 5 септември 2001 г. в Ташкент, Узбекистан. Брунеро прекарва години в Афганистан, отразявайки войната основно за белгийския вестник „Льо Соар“.

Умира в Ташкент от раните си, получени при обстрел в Талоган, Афганистан.

Йохан Сътън, Радио „Франс Ентернационал“, убит на 11 ноември 2001 г. в провинция Такхар, Афганистан.

Пиер Било, Радио „Телевизион Люксембург“, убит на 11 ноември 2001 г. в провинция Такхар, Афганистан.

Фолкер Ханглоик, репортер на свободна практика за списание „Щерн“, убит на 11 ноември 2001 г. в провинция Такхар, Афганистан.

Последните трима журналисти са убити по време на атака на талибаните върху военен конвой на силите на Северния съюз, с който те пътуват.

Азизулах Хайгари, „Ройтерс“, убит на 19 ноември 2001 г. в провинция Нангархар, Афганистан.

Хари Бъртън, „Ройтерс телевижън“, убит на 11 ноември 2001 г. в провинция Такхар, Афганистан.

Мария Гразия Кутули, „Кориере де ла Сера“, убита на 11 ноември 2001 г. в провинция Такхар, Афганистан.

Хулио Фуентес, „Ел Мундо“, убит на 11 ноември 2001 г. в провинция Такхар, Афганистан.

Четиримата журналисти загиват при атака на талибаните върху конвоя, с който пътуват. Талибаните ги извличат от колата и ги екзекутират на място с автомат „Калашников“.

Улф Стрьомберг, „Телевижън 4“, убит на 26 ноември 2001 г. в Талоган, Афганистан.

Стрьомберг, оператор на шведския телевизионен канал „Телевижън 4“, е убит в ранните сутрешни часове на деня по време на обир на къщата, в която е настанен заедно с още няколко журналисти.

В последните няколко години изключителна популярност в западното общество добива темата за връзката и взаимозависимостите между военното кореспондентство и последиците, които критичните ситуации оказват върху психическото състояние на журналистите – Post-Traumatic Stress Disorder (PTSD).

Репортерите, които отразяват травмиращи събития като военни конфликти, природни бедствия, катастрофи, пътни произшествия и всякакви форми на насилие, работят основно с хора, които са станали тяхна жертва. Без познания за това как да реагират в подобни условия на работа, както и без специализирана подготовка журналистите могат да се окажат в особено трудни ситуации и дори да удвоят травмата за хората, които интервюират.

Работещите в стресови ситуации репортери трябва да познават симптомите на стреса, за да постигнат точно и честно отразяване. Като потвърждение на това в своето интервю Вон Смит, оператор на Би Би Си и бивш военен, казва: „Основното, което трябва да знае военният кореспондент, е, че не може да гарантира сигурността на никого, но че има много неща, които може да направи, за да предпази себе си и колегите си. Най-важно е никога да не показва, че го е страх, защото страхът е заразителен.“

Във Великобритания с подготовката на журналисти за работа в опасна среда основно се занимава компанията „Сентуриън ризк мениджмънт“. В рамките на едно-

седмичен курс журналистите са поставени в критични ситуации, максимално близки до действителността.

Съществуват различни мнения за ползата от тези курсове, качеството на обучението и нивото на постигнатите резултати. По този въпрос Вон Смит отбелязва: „Аз лично изпитвам смесени чувства към тези курсове, въпреки че понякога ме канят за лектор. Добре е, че ги има, но на практика не те учат на онова, от което има нужда военният кореспондент. За да оцелее, освен обучение репортерът трябва да има и опит в отразяването на военни действия.“

Лара Логан, репортер за сутрешната телевизия GMTV, дава противоположна оценка: „Първата част на моя курс се оказа изключително полезна не само защото ме накара да се чувствам подготвена и сигурна, че имам основните познания как да си помогна, но и защото ми се наложи да ги използвам.“

Какво представлява PTSD? Американският център за журналистика и травми ДАРТ, който развива програми за журналисти и медийни експерти в областта на журналистиката и стреса, дава следната дефиниция:

Травматичният стрес е състояние на човешкия дух и тяло, резултат от конкретно събитие, което шокира, вцепенява и ужасява. Това може да бъде военен конфликт, природно бедствие, терористичен акт, сериозен инцидент или физическо насилие. Хората, страдащи от PTSD, често сънуват кошмари, пресъздаващи събитието, или непрекъснато виждат случилото се пред очите си.

Подобно на полицаите и пожарникарите, журналистите обикновено са първите, които са изложени на стресови ситуации. Докато обаче работещите в останалите рискови професии имат изградени системи за защита и изолиране от стреса, журналистите често се оказват неподготвени да се справят с последствията от стресови ситуации. Едва през последните няколко години репортерите са по-предразположени да говорят за ефекта от отразяването на травматични събития върху самите тях. До неотдавна предпочитаха да не споделят чувствата и депресиите си, за да не бъдат възприемани те като признак на слабост или невъзможност да се справят с работата.

В своето интервю кореспондентът на Би Би Си Дейвид Лоин открито говори за етапите, през които е преминал самият той: „След шест месеца, прекарани в подобни обстоятелства, потърсих медицинска помощ. Би Би Си плати за лечението, а аз преодолях стреса и отново бях в състояние да се движа из улиците на Лондон като нормален човек, а не като откачен. Професионалните преживявания променят репортера в голяма степен. Стресът винаги е по-голям за преките участници в събитието, отколкото за журналистите, които го отразяват.“

Пол Уелш, също кореспондент на Би Би Си, споделя: „Работата в агресивна среда неминуемо оказва влияние върху психическото здраве на журналистите, фотографите и операторите. Познавам колеги, които наистина страдаха след работа в критични ситуации, от-

казвайки категорично след това да пътуват, а съдя и по себе си и моя собствен опит. По време на престоя ми в Гома, Конго, пред очите ми непрекъснато имаше трупове – телата просто бяха навсякъде. Екипът ни откри 400 трупа в една църква и дори днес аз не съм в състояние да опиша как се почувствах тогава.”

На 11 март 2002 г. светът отбеляза шест месеца от ужасяващия терористичен акт срещу Световния търговски център в Ню Йорк. Шест месеца от онази септемврийска сутрин, с която започна нова страница в модерната човешка история. Тепърва предстои да бъдат дискутирани последвалите събития и резултатите от светкавичната война в Афганистан. Тепърва предстои да си отговорим и на въпроса какво точно се случи в тази война и кои бяха „добрите момчета“. Остават открити и въпросите за нивото на развитие на онова общество, в което репортерите се превръщат в мишена, както и липсата на закон в света, който да подвежда под отговорност или да наказва за убийството на журналист.

Афганистан – кратка историческа справка

Кои са талибаните?

Талибаните се появяват на политическата сцена през 1994 година. В превод „талибан“ означава студент и идва от религиозните училища („медресе“), от които основно са набирани войските на талибаните. Талибаните идват като пряка реакция срещу хаоса и криминалната престъпност сред муджахидините след изтеглянето на руските войски от Афганистан.

Първата им военна акция е насочена срещу действията на корумпиран висш военкомандващ и е предвождана от **Молла Мохамад Омар** и **Молла Борджан**, ветерани от сраженията на муджахидините с руските войски. Те преминават с камион, натоварен с въоръжени мъже, от Кандахар до границата и обратно, като затварят по пътя си нелегалните пропускателни пунктове и конфискуват оръжието на корумпираните военни, тероризиращи населението. Накрая обесват основния си опонент на гулото на един танк.

След тази акция талибаните постепенно се превръщат в сериозна сила. Те искат законност и ред в страната и са готови да ги наложат дори брутално. Пакистан открито заявява пълната си подкрепа и ги подпомага с военни експерти и средства за комуникация. Талибаните започват наемането на войници от религиозните училища („медресета“), предимно между афганистански бежанци в Пакистан.

В рамките на няколко месеца талибаните превземат и контролират основните пушунски територии, разположени в южната част на страната, налагайки собствен ред и дисциплина. До 1996 година те превземат основния град Херат, а по-късно и столицата Кабул. Обесват президента Наджибула, който изпълнява ролята на руско протеже след оттеглянето на руските военни части.

На повечето места в Афганистан талибаните са посрещнати като миротворци и техният фундаменталистки консерватизъм и морал се приемат с голямо разбиране. В големите градове обаче, и по-специално в Северните територии, те влизат в открит конфликт с модерния свят. Забраната на образованието за момичета и жени и унищожаването на всякакъв вид културни развлечения се отразяват негативно на тяхната популярност. В град Мазар-и-Шариф и неговите околности талибаните поддържат в продължение на години режим на постоянен терор. Хиляди загиват в масовите кланета. Тези действия на талибаните провокират големи потоци от бежанци. **Молла Омар** е провъзгласен за **Амир-ул-Моминеен**, титла, която може да бъде преведена като „лидер на ВСИЧКИ мюсюлмани“.

Молла Омар почти не напуска Кандахар и селищата, разположени в близост. Талибаните се обединяват около идеята за създаването на единствената чисто мюсюлманска държава, като същевременно стават все по-стриктни и жестоки с увеличаването на контролираните от тях територии. Със смъртта на техния лидер

Молла Борджан по време на едно сражение за Кабул се пропуска моментът за постигане на умереност във водената от тях политика. Появяват се идеи за възстановяване на образованието за момичета и жени, но това е отложено за „след края на войната“. Егинствената реално работеща част от афганистанската администрация е „Министерството за насърчаване на образованието и борба с порока“, чиято основна роля са ежеседмичните екзекуции и рязане на крайници, извършвани показно на бившия футболен стадион в Кабул.

Режимът на талибаните е изолиран и непризнат от останалия свят. Егинствено Пакистан и още две държави от Персийския залив признават тяхното управление. Талибаните основно обвиняват Запада за своята изолация и още по-силно затягат режима на хардлайнерите.

Осама бин Ладен, който воюва на страната на муджахидините през 80-те години, се завръща в Афганистан през 1996 година. Установява се в тренировъчните лагери, които вече са били използвани за обучението на афганистански наемници. Другите двама основни лидери на „Ал Кайда“ след Бин Ладен са доктор **Айман Ал-Заухири** и **Шейх Тасер Абгула**. За първия се смята, че е мозъкът на организацията, а вторият е неин основен главнокомандващ.

Кои са в опозиция?

Т.нар. Северен съюз (или алианс) е удобна коалиция между иначе естествени врагове. Нито един от техните лидери няма да бъде запомнен със значителни постижения в управлението на Кабул, където воюващите помежду си техни сили унищожават града още преди да бъде превзет от талибаните през 1996 година.

Ахмад Шах Масуд – таджик, известен с прозвището Лъвът на Панджир. Сдобил се с почти божествена репутация по време на руското управление поради факта, че никога не е побеждаван. За това допринася основно географското положение на долината Панджир, където той воюва – труднодостъпни планини, лесни за отбрана, и естествена територия за партизански битки. След като губи Кабул през 1996 година, Масуд спечелва контрол единствено върху териториите, разположени зад планините на долината Панджир. Убит при атентат по време на телевизионно интервю на 9 септември 2001 година.

Генерал Мохамед Фахим – новият главнокомандващ на силите на Масуд след неговата смърт. Шеф на разузнаването по времето, когато Кабул е под тяхно влияние. Обучен в религиозно училище („медресе“), но въпреки това остава в твърда опозиция на талибаните.

Исмаил Хан – бивш управител на Херат и основна фигура в Западен Афганистан. Известен е с мита за невероятното му бягство от плен при талибаните.

Истината обаче е доста прозаична – той е освободен при размяна на заложници, организирана и ръководена от генерал Достум.

Генерал Абдул Рашид Достум – узбек, бивш управител на Мазар-и-Шариф. Много афганистанци осъществяват подозрителни в отношението си към него заради контактите му с отявлени комунисти. Той не оказва съпротива на руските части, когато те настояват за отворен коридор за доставка на провизии в Северните територии на Афганистан. Достум е един от най-либералните лидери на силите на Северния съюз. По време на неговото управление Мазар-и-Шариф е най-свободният град в Афганистан. Жените имат повече права и свободно се продава алкохол.

Гулбугдин Хекматияр – лидер на хезби муджахидините. Мюсюлмански хардлайнер, който живее в изгнание в Иран. Не играе съществена роля, след като талибаните превземат властта.

Основни етнически групи в населението на Афганистан

40 % пушунци – говорят езика пушунци

25 % таджики – език гари

20 % азерејци – език гари

6 % узбеки – език узбекски

9 % – грузи

Основни исторически гати и събития преди управлението на талибаните

1879 Пълно унищожаване на британските войски в Кабул. Британската корона обаче продължава военните операции в региона, но никога не покорява Афганистан напълно.

1921 Извоювана е пълната независимост на Афганистан от британската корона.

1933 Мохамед Захир Шах е провъзгласен за крал на новоосвободената държава. Започва период на социални реформи, основно подкрепян по-късно от страните от Съветския блок и по-специално от ГДР.

1959 Жените в Афганистан захвърлят ферезжетата.

1973 Докато е на почивка в Италия, кралят е отстранен от престола чрез преврат, ръководен от неговия братовчед генерал Мохамед Дауг. Кралят остава завинаги в Италия.

1977 „Лойа Джирга“, Народното събрание на Афганистан, провъзгласява Дауг за президент на страната.

1978 Дауг умира в марксистки метеж.

1979

Януари – първи недоволства срещу новото комунистическо правителство.

Февруари – посланикът на Съединените щати в Афганистан е взет като заложник, а по-късно убит.

Декември – съветските войски влизат в Афганистан.

1980 – 1989 Около 14 000 съветски войници загиват в непрестанна партизанска война с муджахидините, подкрепяни от Съединените щати.

1989 Съветските войски се изтеглят от страната, оставяйки властта в ръцете на своето протеже президента Наджибула. Муджахидините продължават да воюват за повече територия.

1991 И Русия, и Америка преустановяват своята военна подкрепа за Афганистан. Кабул е напълно разрушен от вътрешни битки за надмощие между муджахидините. Страната потъва в корупция и престъпност. По пътищата изникват незаконни пропускателни пунктове, които тероризират населението.

1992 Правителството на Наджибула е отстранено от власт. Лидерът на муджахидините Бурханудин Рабани е провъзгласен за президент, но никога не успява да установи контрол над цялата страна. Начало на гражданската война.

1996 Талибаните превземат Кабул.

ДЖОН СИМПСЪН

Джон Симпсън е международен редактор, коментатор и репортер в Би Би Си – един от най-високопоставените редактори и репортери в корпорацията. Роден е през 1944 г., завършва елитното мъжко училище „Сейнт Пол“, а по-късно Маглин ко-

лидж в Кеймбридж. Започва да работи за Би Би Си през 1966 г. като международен кореспондент и политически репортер. В периода 1960–1966 г. работи и като асоцииран редактор на сп. „Спектейтър“. Води собствена рубрика във в. „Сънди телеграф“. Джон Симпсън е един от двамата журналисти, които два пъти печелят наградата на Кралското телевизионно общество „Журналист на годината“ – през 1991 г. за репортажите му по време на войната в залива и през 2000 г. за материалите му от Белград по време на бомбардировките на НАТО. Към отличията му се прибавят още три награди БАФТА – Британската асоциация за филмово и театрално изкуство, както и призьт „Ричард Димбълби“ през 2000 г. за работата му в екипа на Би Би Си по време на войната в Косово. Джон Симпсън е репортерът, който пресече границата на Афганистан, облечен в бурка, а по-късно предвождаше войските на Северния съюз при влизането им в Кабул. През февруари 2002 година печели наградата „Новина на годината“ за цялостно творчество и „Международна новина на годината“ за репортажите му за превземането на Кабул за „Новините в десет“ на Би Би Си.

Войната в Афганистан беше по свой начин старовремска война. Война, в която правителството и органите на местното самоуправление не вземаха никакво участие поради една-единствена причина – те просто не съществуваха. Талибаните изгубиха контрол върху по-голямата част от страната и това именно бяха местата, от които аз и моите колеги предавахме своите репортажи. На практика работехме неконтролирани от никого. Мога смело да кажа, че за пръв път от много време насам в моята кариера в Афганистан журналистите работеха без каквото и да е надзор и цензура от страна на управляващите, защото по онова време гържавата просто не се управляваше от никого. Аз пристигнах в Афганистан два дни преди събитията от 11 септември и само след броени дни деликатно бяхме помолени да напуснем страната. Дадоха ни да разберем, че ако останем, талибаните няма да ни оказват никакво съдействие, защото работим за Би Би Си. По-късно в продължение на месец се опитвахме да влезем обратно в страната и действително аз успях за около едно денонощие, само за да се убедя, че не е възможно човек да премине границата, да навлезе навътре в територията на страната и да се укрие. В крайна сметка успяхме да влезем в Афганистан през територии, контролирани от войските на Северния съюз – това беше най-ужасното пътуване през целия ми живот. Установихме се на 20–25 мили северно от Кабул, където останахме в продължение на месец и откъдето предавахме за новините. Ние бяхме единственият екип там, когато войниците на Северния съюз атакуваха Кабул, и така влязохме в града заедно с тях.

По време на многократните ми посещения в Афганистан съм бил свидетел на много интересни случки, но едно нещо ми направи особено впечатление. През цялата си кариера бях чувал истории за това какви фанатици са талибаните и как могат да защитават до смърт каузите и идеите, в които вярват. Честно казано, не вярвах много на подобни приказки, което ми навлече неприязънта на доста колеги не само в Би Би Си, но и във вестника, за който пиша коментари. Твърдах, че в момента, в който войските на Северния съюз атакуват фронтовата линия, талибаните ще се разбягат, защото не са добри воители. В крайна сметка стана точно така – моето предсказание не след дълго се сбъдна. За журналиста това е неповторимо усещане. За мен самия моментът, в който преминах през фронтовата линия, след като талибаните се бяха разбягали, не може да се сравни с нищо друго.

Системата за комуникация помежду ни беше на невероятно високо техническо ниво – по-добра от всеки друг път. Посредством сателитна връзка и мобилни телефони всеки от нас можеше да разговаря с редакторите в нюзрума в Лондон и да уточнява с тях работата си. Въпреки това обаче високите технологии не променяха много познатия стереотип на работа в Би Би Си – ние им казвахме какво ще се случи, вместо те да ни казват какво искат от репортажите ни... За да бъда гостатъчно добре информиран, използвах свой личен контакт – високопоставен чиновник в американската администрация, който ми подсказваше какво предстои да се случи. Обаждах му се предимно от места като Пакистан например, където е много лесно телефонната връзка да бъде

проследена и да изтече информация, което не правеше задачата ми по-лека, а събеседника ми във Вашингтон по-разговорлив. Получената по телефона информация не можеше изобщо да се сравни с информацията, която бих получил от същия източник, ако сегях срещу него в Америка. А в Афганистан единствените американци, които виждахме, бяха от специалните части и нямаха никакво желание дори да се разминават с нас. Представителите на британските специални части също отбягваха всякакъв контакт с журналисти.

В личния си живот аз не съм човек, който постоянно търси опасни ситуации, за да ги преодолява. Заг гърба си имам два неполучливи брака и според мен това е цената за живота, който водя. Третата ми съпруга е редактор на моето предаване и пътува навсякъде с мен. Бяхме заедно по време на бомбардировките на НАТО в Косово и Сърбия през 1999 г. и тя много добре знае какво значи да си от другата страна, под падащите бомби. Признавам, че в нашата професия съществува някаква изкуствена бариера между теб и близките ти. Много често те не разбират какво правиш, но това е част от цената за кариерата ти. Аз съм любопитен и обичам да се ровя в интересни истории, но най-опасното нещо, което бих предприел в частния си живот, е да се гмуркам под вода с маска и бутилка кислород. В работата ми обаче ми плащат, за да работя в опасна среда. Естествено, никои не ме кара да приемам подобни предизвикателства, дори напротив, Би Би Си е изключителен работодател, който по всякакъв начин ще се опита да те предпази от потенциална заплаха и опасни ситуации. Според мен жур-

налистът трябва да е наясно какво точно изисква дадена ситуация или създаването на определен репортаж и какво се очаква от него да отрази, с какво е възможно да се сблъска. В противен случай той трябва просто да благодари и да откаже.

Аз не съм преминал специално обучение как да оцелявам без храна и вода и ако трябва да бъда съвсем откровен, Войната в Афганистан бе една от най-лесните за проследяване. Неприятностите идваха от ниските хигиенни норми – беше студено и мръсно, не се бяхме къпали повече от два месеца и трябваше да спим на циментови подове. В определени моменти беше опасно, но престоят ми в Косово през 1992–1995 г. беше много по-ужасяващ, страшен и труден от новинарска гледна точка.

Нямам специална застраховка „Живот“, защото с моя начин на живот и работа няма застрахователно гружество, което да се съгласи да ме застрахова. Само като им споменеш, че заминаваш за Афганистан, ще ти се изсмеят в лицето! Естеството на нашата работа неизменно се отразява върху психиката на журналиста. Но как ще се справиш със стреса, зависи единствено от теб самия. Преди няколко години, отново в Афганистан, станах свидетел на екзекуцията на трима мъже. Беше ужасно, бавно и брутално убийство и стана пред очите ми. Помня как тогава си помислих, че ще сънувам тази сцена до края на дните ми. И действително, още на следващата нощ кошмарът ме връхлетя с ужасна сила – събуждах се отново и отново, неспособен да се отърся от ужаса, на който бях станал свидетел. Когато обаче

написах статия, в която подробно разказах какво съм видял, кошмарите престанаха. След като веднъж се бях преборил с емоциите си и ги бях изложил на хартия, моят психологически и емоционален баланс бе възстановен. За журналиста е важно да намери начин да се справя със стреса. Ако постигне това, стресът няма да се отразява на работата и поведението му.

В нашата професия определено съществува тенденция за натиск от страна на политическите сили. Това според мен е основната причина известни журналисти да бъдат канени на различни светски събития или политически лекции. Основно правило е – всеки, който ти предоставя информация, по един или друг начин очаква нещо от теб в замяна и човек в никакъв случай не бива да се залъгва или да бъде наивен. Ако обаче журналистът успее да запази собствената си независимост, той ще съумее да се предпази от опасността да бъде манипулиран.

Конфликтът в Афганистан беше 32-рата или 33-ата война, която отразявах, и мисля, че в продължение на всичките тези години животът ми на военен кореспондент ми е помогнал да развия инстинктите си на новинар. Приемствеността и опитът са водещи в нашата професия и това е причината ветерани като мен да работят рамо до рамо с по-издръжливи, по-здравни млади хора. Никой няма нужда от новинарски корпорации, пълни единствено с 57-годишни репортери като мене.

Преимуществото на телевизията пред другите медии е, че предоставя възможност да се покаже мястото на

действието. От друга страна обаче, телевизията е безпомощна, ако не показва добри кадри. А заснемането на добри кадри често е опасно и трудно. В случая с Афганистан добрите репортажи идваха от фронтовата линия, където репортерът трябваше да е готов да поема много рискове. Представени изолирано сами по себе си, кадрите могат да се тълкуват подвеждащо. В голяма степен телевизията е доста опасна като територия за работа, не от гледна точка на персоналните рискове за репортера, а заради опасността зрителите да останат с грешно впечатление и представа за новината. Репортерът трябва да бъде наясно както с предимствата, така и с недостатъците на телевизионната журналистика. Основното правило на професията е: „Бъди там, където се случват събитията!“ Това е причината, поради която Би Би Си се справи отлично с отразяването на войната в Афганистан. За нас не беше просто от значение да се събудим една сутрин и да разберем за превземането на Кабул. Ние трябваше да бъдем там. Трябваше да видим със собствените си очи как става това. Всичко това според мен прави една телевизия по-добра и когато условията са налице, резултатите са отлични.

Моята прогноза е, че изпращането на хуманитарни помощи в Афганистан няма да доведе до трайно разрешаване на проблема. Вече са налице някои елементи от талибанското управление: местни високоранжирани служители, които спират хуманитарните конвои или ги пренасочват. Страхувам се, че много скоро Съединените щати ще загубят интерес към Афганистан и ще насочат вниманието си другаде. Страната е изправена пред една ужасно трудна година и преди още тя да е изтекла, голяма

част от населението ще започне да твърди, че управлението на талибаните е било по-добро. Това няма непременно да доведе до връщането им на власт, но във всички случаи ще изправи обикновените афганистанци пред разочарованието, че това, което са получили, не е по-добро от това, което вече са имали.

Исторически погледнато, американците никога не са задържали вниманието си дълго време върху определен район или определен външнополитически проблем. Те се ангажират бързо с някаква кауза, но и бързо я забравят. Така, мисля, ще стане и в този случай – войната срещу тероризма може да се разшири към Ирак и други държави и тогава Афганистан отново ще бъде забравен.

ДЖОН СОПЕЛ

Джон Сопел е кореспондент на Би Би Си в Париж от 1999 година. Преди това е главен политически кореспондент за Би Би Си „Нюз 24“. През 1995 година пише биографията на министър-председателя на Великобритания

Тони Блеър. За шестнайсетте години, през които работи за Би Би Си, Джон Сопел е и радиоводещ в „Радио 4“, репортер за сутрешния телевизионен новинарски блок, „Новините в шест“ и обедната новинарска емисия на Би Би Си „Новините в един час“. Отразява също и редовните годишни партийни конференции на най-големите политически партии във Великобритания. Женен, с две деца.

Аз живея в центъра на Париж, имам фантастичен живот и изведнъж попадам на едно място, където спя на земята и целият съм изпохапан от комари. Място, където няма електричество, няма вода, няма дори тоалетни... През моя професионален живот не съм отразявал много военни конфликти и проследяването на войната в Афганистан беше различно от всичко, което бях правил до този момент. Афганистан е изключителна страна, която не може да се сравни с нищо подобно. Когато отразявах войната в Босна, това беше една държава от 20-и век, въпреки етническите чистки. В Афганистан дори

_____ В търсене на границата между лудост и смелост

само преминаването на граничната река с Таджикистан бе като пътешествие с машината на времето – върнахме се назад с 600 години. Нищо не можеше да ни подготви за това колко примитивни са условията там. Единственото постижение на 20-и век в Афганистан са руските автомати „Калашников“. Всичко останало е 13-и век.

При отразяването на този конфликт липсваше достоверна информация за хода на военните действия. Наблюдавахме как американците бомбардират, а силите на Северния съюз отбелязват хаотичен прогрес, но беше много трудно да разберем какво точно се случва. Ситуацията се промени буквално за една нощ и режимът на талибаните се срути. За мен лично това стана малко неочаквано. Конфликтът бе интересен и от гледна точка на реакцията на Америка. Американците направиха всичко възможно паралелно с военните действия да развият и политически процес и по този начин лансираха идеята за постигане на споразумение в Бон.

По време на конфликта предоставяната от британското правителство информация за хода на военните и политическите събития беше достатъчна за мен и за моята работа, но само защото аз като политически репортер преди време написах биографията на Тони Блеър и познавам някои ключови политически фигури, ангажирани с участието на Великобритания във войната. Моите лични контакти на „Даунинг стрийт“ ми помогнаха много, за да съм наясно какво всъщност се случва в Афганистан. Силите на Северния съюз се опитваха да осигурят информация, но

тя беше много хаотична. Една от причините е, че страната няма инфраструктура – няма национална електрическа мрежа, няма информационни канали и в крайна сметка новините достигаха до нас от различни посоки в различно време. Освен това да се говори по онава време за правителство в Афганистан, беше безсмислено – такова нещо просто не съществуваше.

Екипите на Би Би Си работеха в изключителен синхрон и на няколко нива. Първо, на ниво журналисти – какво точно ще искат от нас новинарските бюлетини в различните часови пояси и какво можем да предложим на всяка от тези емисии. Това бяха нормалните журналистически разговори, които провеждаме ежедневно в хода на работата ни, където и да се намираме по света. Другата основна тема, която дискутирахме ежедневно с колегите в Лондон, беше сигурността. Докато екипът ни беше в Афганистан, бяха убити осем журналисти. Това, разбира се, допринесе за изключително силната загриженост на колегите от Лондон за нашата сигурност.

Като интересен факт ще отбележа, че тогава аз лично не се замислях дали имам застраховка „Живот“. Подозирах, че имам, защото, когато подписваш договор за работа с Би Би Си, автоматично получаваш и застраховка, за която се удържат ежемесечни суми от заплатата. Така че, ако нещо се случи с мен, където и да е по света, мога да разчитам на тази застраховка.

Това обаче не означава, че като репортер ми е позволено да рискувам живота си, за да се добера до информация или да заснема най-добрите кадри от огневата

линия. Мисля, че репортерът трябва да е ангажиран и съзнателен. Ако човек не иска да постави себе си в опасна ситуация, по-добре да не ходи в Афганистан. Но ако обърнем въпроса и се запитаме как може да се намали рискът за целия екип, тогава нещата изглеждат различни. Именно този начин на работа избрахме по време на престоя си в Афганистан. При нас нямаше отношението „Хайде да преминем линията на военните действия и да видим какво ще се случи“. От друга страна – да, човек е жаден за голямата новина, иска да участва в отразяването ѝ, а това крие определени рискове. В подобна ситуация трябва да оставиш другите да преценят дали си смел или си просто безразсъдно глупав. Много мои приятели ми казваха: „Трябва да си луд, за да отидеш дори в близост до Афганистан“, но те не са журналисти и не могат да разберат емоцията от пресъздаването на новината. Много е трудно да се определи границата между лудост и смелост.

Редовна практика за Би Би Си е, преди да изпрати който и да е журналист, телевизионен оператор, редактор или друго техническо лице в близост до опасен район, тези хора да преминат специален курс на обучение за работа и оцеляване в опасни условия. Под „опасни“ условия се разбира не само отразяването на военни действия, но и всякакъв вид враждебна за медиите обстановка. Не мога да кажа, че на мен лично този курс не ми беше от помощ, но честно казано, предпочитам да изкарам още веднъж курса за оказване на първа помощ. Основното нещо, което научих в случая, е колко важна е дисциплината на фронтовата линия. В Афганистан всеки

ген, когато отивахме на работа, проверявахме дали имаме достатъчно вода, храна, превръзки и лекарства за оказване на първа помощ, взели ли сме сателитния телефон, бронезилетки, каски и всичко необходимо, правехме всичко възможно, за да проведем разговори с командващите от Северния съюз за хода на военните действия... Трябва да направиш всичко необходимо, за да си сигурен, че не се излагаш на излишни рискове.

В Афганистан огромен проблем са минните полета. Те са навсякъде и за да се избегнат, трябва внимателно да се стъпва единствено в отпечатъците от обувките на преминали преди това хора или в коловоза от гумите на превозно средство. Само така човек е сигурен, че не рискува живота си. На бойното поле нещата изглеждат съвсем различно от курса за оцеляване. Например обучават ни как можем да се предпазим от куршуми, като се скрием зад автомобили. Факт е обаче, че куршумите преминават без никакъв проблем през ламарините на колата, така че това не осигурява никаква защита. В Афганистан бяхме изправени пред много подобни ситуации.

По време на работа екипът ни не се доверяваше на много хора. Имахме двама преводачи – единият хирург, а другият – лекар с общ профил. Що се отнася до войниците от Северния съюз, аз лично им няхах особено доверие, но за щастие никога не бяхме поставени в ситуация, в която животът ни да зависи от това, което ни казват те. Правехме всичко възможно, за да не зависим от информация, получена само от един източник. Имаше случаи, в които различни хора, разбрали, че работим за

Би Би Си, идваха и обещаваха да ни заведат къде ли не и да ни покажат какво ли не, но ние приемахме всичко това с известен скептицизъм. Никога не се наложи да плащаме на някой да ни пази. Бяхме на територия, контролирана от Северния съюз, и нямахме бодигардове, с изключение на един човек, който стоеше пред входната врата. Плащаме обаче на госта хора, за да ни бъдат шофьори и преводачи, и естествено трябваше да си плащаме за храната и подслона. За нашата сигурност се грижеше човек, изпратен от Лондон – бивш военен от британската армия, който основно следеше колите да имат гориво, за да стигнем до фронтовата линия, шофьорите да знаят къде да завият в правилната посока, той ни съветваше и кой път е по-безопасен. На него разчитахме предимно за осигуряването на хранителни запаси и на свежа питейна вода от Таджикистан. Този човек обаче не беше въоръжен.

Трябва да призная, че корпорацията Би Би Си осигуряваше перфектна атмосфера за работата на своите екипи, отразяващи войната. Аз лично през цялата си кариера в Би Би Си съм се оплаквал и съм недоволствал от организацията на работата там. Но в Афганистан тя беше на фантастично ниво. Много често Би Би Си изпреварваше събитията по отношение на подготовката за тях. Колегите ни осигуряваха постоянни доставки на свежа питейна вода и конвой, който пътуваше редовно до Таджикистан. Представителите на други медии не можеха да се похвалят със същата инфраструктура. Ние можехме да разчитаме и на постоянни доставки на лекарства, имахме достъп до лекарски

съвети. Най-големият проблем за екипа ни беше прахът и качеството на горивото за генератора, с който зареждахме батериите на камерата и телефоните. Телевизионните репортери от цял свят имаха огромни проблеми с поддръжката на техниката. Всички мои лични вещи бяха пропити от този прах.

Основната част от работата на всички екипи на Би Би Си зависеше главно от репортера – къде ще иде и как ще работи. Колегите от нюзрума в Лондон обикновено се съобразяваха с неговите решения и предложения. Естествено, ако репортерът решаваше да замине на фронтовата линия, от нюзрума го съветваха да размисли, но ако успееше да ги убеди, че не поема излишни рискове за себе си и за екипа, тогава можеше и да му разрешат да замине. От друга страна, аз като репортер знам, че в определен час трябва да предавам за новините, и ако не се явя, никой няма да толерира подобно поведение.

Семейството ми знаеше, че докато предавам за новините, съм жив. По-късно съпругата ми сподели, че гледала всички новинарски емисии на Би Би Си, за да е спокойна, че съм добре. По-трудно беше да се обясни това на децата, защото, преди да тръгна, аз лично им казах, че ще бъдем в Ходж, територия, контролирана от Северния съюз, и в близост до нас няма да се водят военни действия, какъвто беше и първоначалният план за работа. Казах им също, че дори няма да ми се налага да нося защитна жилетка. Когато обаче беше излъчен първият ми репортаж, аз бях на фронтовата линия и носех точно такава жилетка... Децата просто разбраха, че баща им не е там, където бе обещал да бъде.

БЕН БРАУН

Започва работа в Би Би Си през 1988 г. Преди това работи за „Индипендънт реидио нюз“ и местни радиостанции. Работата му като репортер и кореспондент започва с отразяването на събитията около падането на Берлинската стена през 1989 г. и Войната в Персийския залив през 1991 г. От 1991 до 1995 г. е кореспондент на Би Би Си в Москва. Бен Браун се намира в сградата на руската Дума, когато военните части, подкрепящи президента Елцин, атакуват парламента през 1993 година. През 1993 заминава за Чечня, за да участва в отразяването на гражданската война там. Репортажите му от там му спечелват наградата „Военен кореспондент на годината“ и приза „Златната нимфа“ на Телевизионния фестивал в Монте Карло. Отразявал е военните конфликти в Косово, Сомалия, Руанда, Бурунди и Заир. В момента работи като кореспондент за специални поръчки на „Новините в десет“.

Когато попаднах в Афганистан, аз вече имах зад гърба си и други войни, в които не беше много ясно какво се случва. Там така и не стана ясно каква е новината, каква е историята в този конфликт.

Някои британски журналисти бяха разположени в Северните територии на Афганистан и в Таджикистан, но предаваха повече или по-малко ежедневни истории. Други се бяха установили до летището в долината Панджир, но и там нямаше кой знае какво да се види, преди войските на Северния съюз да превземат Кабул. Според мен кризата в Косово беше много по-трудна за отразяване, защото там нямаше други екипи. В Афганистан всичко беше един организационен кошмар, в който прахът беше най-големият ни враг. Трябваше да придвижим сателитната чиния на Би Би Си до долината Панджир през планинските масиви, което щеше да отнеме поне четири-пет дни. Накрая натоварихме цялата апаратура на трийсетина коня, защото нямаше превозно средство, което да премине по този труден маршрут. Това беше един от най-интересните и необикновени моменти в моята журналистическа практика.

Талибаните не ни предоставяха никаква информация за това какво правят и ние разчитахме единствено на военните брифинги на Северния съюз или на американските военни части. Американците ни казваха това, което искаха да кажат, талибаните правеха същото. Никога не обявявахме някоя новина като факт, ако не можехме да я потвърдим от два източника, защото това, че нещо е казано от американци или от талибани, не го прави истина. Ограниченията в работата идваха и от трудността да стигнем там, където искаме. Отначало Северният съюз контролиреше много малка част от страната и талибаните разрешаваха само на

избрани от тях журналисти да преминат на тяхна територия. През първите три седмици аз се намирах в Ходж Бахаудин, което е в северната част на страната, а по-късно бяхме преместени в Исламабад, откъдето трябваше да се опитаме да стигнем в Кабул. Междувременно войските на Северния съюз влязоха в Кабул и през Джелалабад ние също се добрахме до столицата.

Онова, което ми помогна най-много, бе личният ми опит от отразяването на толкова много военни конфликти. Никои не може да те научи как да оцеляваш. В крайна сметка всичко се свежда до късмет. Журналистите, които бяха убити в Афганистан, просто нямаха късмет. Те не бяха направили нищо грешно, просто нямаха късмет. Когато научих за това, ми стана мъчно и тъжно, но факт е, че във всеки военен конфликт винаги загиват един-двама журналисти. Това обаче не значи, че не се чувстваме зле при новината за убити колеги. Подобни случаи те карат да си по-внимателен в работата си. Аз лично бях минал по същия участък от пътя между Джелалабад и Кабул, където бяха убити те, само няколко дни по-рано. Тогава всички мислехме, че този участък е безопасен... Всичко това показва колко лесно можеш да сбъркаш в оценката си, когато работиш в подобни условия. Тъжно е, но и доста страшничко.

Като всеки служител на Би Би Си и аз имам нормалната застраховка, която корпорацията осигурява на своите служители. Предполагам, че съпругата ми ще бъде осигурена, ако с мен се случи нещо.

В нашата работа няма такова нещо като „фактор адреналин“. Това, което те води, е по-скоро желанието да направиш и да отразиш най-добрата история. Така сме устроени – винаги искаш да осигуриш по-добрите кадри, по-добрата история и да се приближиш колкото се може по-близо до мястото на действието. Не толкова близо обаче, че да бъдеш в опасност. Важно е да намериш баланса. Естествено, нужна е известна смелост - предполагам, че много хора изобщо няма да поускат да отидат в Афганистан. Когато вече си там обаче, трябва да притежаваш и малко лудост – в рамките на допустимото. Иначе можеш да бъдеш убит или да станеш причина да бъдат убити други хора. Винаги трябва да преценяваш рисковете на онова, което вършиш, и точно това според мен е балансиращият фактор. Едно от основните предимства на телевизионната журналистика е, че успява да покаже истинската драматичност на събитията. Нищо не може да се сравни с кадрите, които Би Би Си показа при пагането на Кабул например. Тук е мястото да спомена, че корпорацията работи с едни от най-квалифицираните телевизионни оператори. Повечето от тях са на свободна практика, но самите те предпочитат този начин на работа. Когато си изпратен да отразяваш военни конфликти или каквато и да е друга новинарска история, от основно значение е да умееш да работиш в екип. В Афганистан аз бях просто лицето на този екип, което разказваше новините в ефир, но зад гърба ми стояха хората, които опъваха палатките, носеха вода, готвеха, снимаха, редактираха, шофираха и правеха всичко необходимо, за да може изобщо да бъде създаден всеки един репортаж.

ЛАРА ЛОГАН

Лара Логан е родена през 1971 г. в Южна Африка. През 1992 започва работа за „Ройтерс“, отразявайки проблемите на апартейда. През 1996 г. работи в Ей Би Си Нюз. Оттогава работи и като журналист на свободна практика за ITN Channel 5, BBC, CNN, за които предава репортажи от Черна гора, Косово и Албания. През 2000 г. подписва договор с GMTV като репортер и редактор. През 2001 г. нейните репортажи от Близкия изток ѝ спечелват престижната награда за радиожурналистика на Обществото на жените журналистки в американските медии. Лара е омъжена и живее със съпруга си близо до Лондон.

Отразяването на войната в Афганистан за мен беше различно от всичко останало в кариерата ми по едновременно причина – събитията се случваха в мюсюлманска страна. Отношенията мъже-жени там са много по-различни от всичко, което ни е познато на нас, хората, възпитани на Запад. За мен да работя и да живея в общество, в което жените нямат никакви права, беше изключително интересно. В Афганистан дори западните мъже са обект на особено внимание и винаги са заобиколени от любопитна тълпа. Да си жена в подобна ситуация, е още по-трудно, защото не си облечена като

техните жени и лицето ти не е покрито. Аз работех предимно заобиколена от войници на Северния съюз и техните главнокомандващи и тяхното отношение към мен беше отлично. Не ме третираха по начин, различен от този, по който се отнасяха към колегите ми мъже. Но като професионалист аз не исках да получавам по-малко информация или да бъда с различен статут само защото съм жена. За мен беше от изключително значение да имам точно толкова връзки, колкото и колегите ми мъже, с високопоставени личности от Северния съюз.

Веднъж, когато правех репортаж за бежанци, преводачът, с когото работех, ме посъветва да остана в колата, докато наблизко преминаваше конвоят с бежанците и моите колеги отразяваха събитието.

„Защо?“, веднага се възпротивих аз. „Защото пог шала, с който си се загърнала, се виждат ръцете ти и това ще ядоса талибаните“, ми отговори преводачът и продължи: „Защо не си облякла дреха с дълги ръкави?“ Нямах какво да му отговоря – жегата беше невъобразима, но аз наистина не бях облечена подходящо за техните стандарти. Затова трябваше да стоя в колата, докато колегите ми наблюдаваха конвоя с бежанците. Сега знам, че когато пътува, репортерът трябва да спазва правилата на страната, в която се намира, нейната култура и традиции, и да има респект към тях. В същото време обаче като всяка западна жена, свикнала да бъде независима, ми беше изключително трудно да се справя с подобна ситуация, в която бях принудена просто да гледам отстрани.

Естеството на работата ми за сутрешния блок изискваше постоянен контакт с новинарите в Лондон. По време на престоя ми в Афганистан колегите ме информираха постоянно какво се е случило през нощта, какви са последните новини от информационните агенции и какво пишат вестниците на първите си страници. От момента, в който американците започнаха въздушните удари, за колегите беше много важно да знаят, че където и да се намирам, аз съм в безопасност. Като репортер имах пълната свобода да вземам самостоятелни решения за това какви репортажи да предложа. Отразяването на всеки военен конфликт е двустранен процес между журналиста на мястото на събитието и новинарския екип. Ние бяхме базирани в Северните територии на Афганистан. Там бяха настанени и по-голямата част от журналистите, отразяващи войната, или поне онези, които искаха да бъдат възможно най-близо до Кабул. Няколко нощи спяхме на пода на единственото частно хотелче. По-късно заедно с колегите от Аъ Ти Ен се преместихме в къща, където деляхме покрив с преводачите и шофьорите. Оборудването ни непрекъснато се повреждаше поради примитивните условия за поддръжка. Електричество нямаше, затова използвахме генератор, който също често отказваше да работи заради лошото качество на горивото, с което го зареждахме, или пълната липса на такова. Много често включвахме генератора само при изключително наложителни условия, колкото да заредим батериите на камерата и сателитните си телефони. Един ден зареждачката на сателитния ми телефон просто гръмна заради непостоянното напрежение на тока. В този

момент изключително много ми помогнаха колегите ми от FOX News TV, които ми представяха тяхната техника за включванията на живо.

Аз нямах и собствен оператор, защото на път за Афганистан, в Москва, ми съобщиха, че баща му е много болен, и той трябваше незабавно да се върне. Продължих сама, като в Таджикистан се присъединих към екипа на Ай Ти Ен. Пътувахме с хеликоптер и те се съгласиха да остана с тях и да използвам тяхното оборудване. Бях принудена на изоставя част от своята техника, защото хеликоптерът бе претоварен и ако искахме изобщо да излетим, трябваше да се откажем от някои неща. Така останах и без видеотелефон. От журналистическа гледна точка престоят ми в северната част на страната не беше много ползотворен, защото бяхме изолирани от военните действия – виждахме преминаващите самолети, но нямахме представа къде пагат бомбите. Трябваше да загаем или да чакаме до сутринта, когато до нас достигаше информация. Но на мен това не ми харесваше – исках да продължа напред и да бъда свидетел на ставащото. Няколко седмици по-късно стигнах сама до фронтовата линия и живях около месец при войниците на Северния съюз. Това беше и едно от най-интересните ми преживявания, защото точно тогава започнаха атаките на американците.

И аз като всеки журналист, отразяващ военни действия, бях преминала курс за оказване на първа помощ и за оцеляване във враждебна среда, организиран от компанията „Сентуриън риск мениджмънт“. Първата част

на курса се оказа изключително полезна не само защото ме накара да се чувствам подготвена и сигурна, че имам основните познания как да си помогна, но и защото ми се наложи да ги използвам. По време на атака на войските на Северния съюз бяхме заедно с генерал Пагаджат, който ги предвождаше. Групата се движеше по ръба на минно поле, когато се натъкнахме на мина. Един войник загуби крака си и трябваше веднага да бъде изпратен във военнополова болница. Моят бодигард изпадна в шок и не беше в състояние да прецени раните му. Просто го превърза с парче бинт, което в случая изобщо не помагаше. Останалите го повериха на мен и аз трябваше да се справям с положението. Войникът имаше множество разкъсвания и на двата крака от горе до долу. Раните кървяха обилно и непрекъснато. Бяха ранени и ръцете му, а в едното му око бе попаднало парче от шрапнел. Моята задача беше да почистя всички рани и да спра кръвоизлива. В крайна сметка овладях положението и кървенето намаля значително. Почистих и превързах раните и промих окото му, доколкото това беше възможно. Но някои рани бяха толкова големи, че не можех да направя нищо повече, освен да се надявам да го закарат жив до болницата, която се намираше на два часа път. Трябваше незабавно да уредя разрешение от генерала за транспортирането му. Тогава разбрах, че и генералът е бил ранен, но не иска никой да разбере. Отведоха ме в едно изолирано помещение, където промих и неговите рани, след като замразих мястото със спрей, и извадих парчетата шрапнел. Генералът имаше и сериозни изгаряния по гърба, които също обработих.

Без курса за оказване на първа помощ едва ли щях да се чувствам уверена да направя всичко това. Когато раненият войник бил откаран в болница, лекарите се питали дали медицинско лице му е оказало първа помощ заради начина, по който бях третираща раните. За мен това беше най-големият комплимент.

Още преди да тръгна от Лондон, GMTV ми направи специална застраховка „Живот“. Аз работя за сравнително малка медия, която няма постоянна застрахователна политика за служителите си – нещо, което е стандартна практика за големите медийни корпорации. Така и не се поинтересувах предварително да проуча детайлите на договора. Едва когато пристигнах в Афганистан, се оказа, че в съответствие със застрахователната полица трябва постоянно да нося бронирана жилетка, дори когато се къпя или спя. В противен случай застрахователната компания няма да изплати нищо, ако пострадам...

Всеки, който някога е обличал бронирана жилетка, знае, че това е просто невъзможно. Веднага се свързах с моите работодатели и им казах, че са дали пари за изключително скъпа застраховка, която обаче няма да плати нищо, защото клаузите на договора са неизпълними. Колегите ми реагираха мигновено и застраховката бе променена. Когато си военен кореспондент, всичко може да ти се случи. И се е случва.

Когато научихме за четиримата убити журналисти, беше наистина страшно, но аз не се изненадах. Те не са били добре защитени, движели са се неподготвени и

невъоръжени по опасен път. Това беше и една от причините навсякъде да бъда придружавана от въоръжен бодигард. Охрана, която ми беше предоставена лично от генерал Бабуджан. Необходимостта от бодигард силно зависи от това в каква държава се намираш и при какви обстоятелства работиш. В Афганистан дадено място може да изглежда безопасно, но в следващите пет минути обстановката изцяло да се промени. Репортерите трябва да бъдат изключително много да внимават, когато вземаха решения по кой път да се движат. Аз лично не бих минала по пътя, където бяха убити четиримата колеги. Знаеше се, че е несигурен и опасен, за това се говореше дни, преди да се случи трагедията. Напълно съзнавам, че сега е лесно да разсъждавам по този начин, защото човек никога не знае какво може да му се случи, но такива са фактите.

Работата като военен репортер без съмнение се отразява на психиката на журналиста, но според мен е от голямо значение да можеш максимално да се разграничиш от стреса. Аз не се срамувам да показвам емоциите си. Не се страхувам да призная, че ме е страх или че ме боли. Една от причините, поради които приемам да работя в рисковни ситуации, е моето желание да изпитам себе си. Да видя как ще реагирам, как съм устроена и от какво съм направена. За хората, чиито съдби отразяваш, също е важно да видят, че и ти си човешко същество, което изпитва болка.

ВОН СМИТ

телевизионен оператор

Осем години служи в Британската армия, а след това прекарва известно време в Корпуса на Обединените нации в Кипър. След уволнението си през 1988 г. започва работа като телевизионен оператор, фотограф и журналист на свободна практика за „Фронтлайн телевижън“.

Напуснах армията, защото животът там е доста ограничен и непрекъснато някой друг ти казва какво да правиш. Честно казано, не бях от най-дисциплинираните. Армията обаче ме научи на ред и как да се грижа за себе си в опасни ситуации, да разбирам какво точно се случва в един конфликт. Обичам да пътувам и тази моя страст ме отведе в Пакистан, където започнах да работя за една компания, която продаваше малки самолети. Там, в края на 80-те години, животът ме срещна с един журналист (Дейвид Лойн – б.а.), който тогава отразяваше събитията в Афганистан и Пакистан. С него направихме първия ми репортаж за Афганистан и оттогава работим заедно, а аз никога не погледнах назад.

За мен Афганистан е една от най-трудните за работа страни, защото осигуряването на елементарни условия като вода и тоалетна изисква големи усилия. Всичко,

което в нормалния живот е ежедневие, като това да си изпереш грехите например, в Афганистан изглежда невъзможно. Трудно е и да намериш добър преводач или шофьор, които да те разбират правилно, да намират бензин за колата и да идват на работа в уреченото време. Афганистан е странно място заради властното гостоприемство на домакините – традицията повелява да правиш онова, което домакинят ти нареди. Условиата за работа са трудни, но пък заснетите кадри са невероятно красиви и често репортажът не се нуждае от редактиране – готов е още докато снимаш. Не мисля, че Афганистан е най-опасното място, където съм бил, въпреки че през годините съм попадал в немалко критични ситуации. Два пъти съм раняван по време на снимки. Първия път в Сараево куршумът мина през ръката ми. Още пазя ризата с дупките по нея, но слава Богу, раната не беше сериозна. Вторият път беше в Косово, през март 1998 г., когато сърбите буквално се опитваха да изтъргуват мирните преговори. Аз бях единственият телевизионен оператор в района на Преказ, защото си бях направил труда да си извадя виза. На връщане оттам по мен откриха стрелба и един от куршумите проби мобифона ми. Това ме спаси...

Фактът, че съм служил в армията, сам по себе си предполага, че съм професионално обучен да оцелявам в зони на военни действия. И не само – в армията те учат специално кои части от тялото си да предпазваш и как да реагираш, ако на бойното поле другарите ти започнат да отстъпват и забравят за теб. Основното, което трябва да знае военният кореспондент, е, че не

може да се гарантира сигурност на никого, но че има много неща, които могат да се направят, за да предпази себе си и колегите си. Едното е никога да не показва, че го е страх, защото страхът е заразителен. В 99 % от случаите телевизионният оператор работи с репортер. Репортерът е този, който взема решенията, и моят опит показва, че много често тези решения са грешни. Основното, когато работиш в екип и си в опасна ситуация, е всички да се съобразяват с темпото на най-бавния – чисто психологически погледнато. Всеки реагира различно и може да поеме различно натоварване. Ако форсираш който и да било да направи нещо повече от това, което му позволяват силите и възможностите, рискуваш да увеличиш напрежението и опасността за цялата група. Журналистите не са герои, не са войници. Те са хора, дошли в опасната среда, за да вършат работа. А това изисква професионални реакции и ако те не са налице, ситуацията може да завърши зле. В журналистическата професия няма място за хора, които си мислят, че са много умни, рискувайки собствения си живот и живота на колегите си. (Въпреки че според мен има и рискове, които си заслужават.) Безопасността се превърна в голяма тема в медийната индустрия и специално в корпорации като Би Би Си и Си Ен Ен мениджърските екипи не желаят да поставят репортерите си в опасни условия, както преди години. Такива са изискванията на обществото, в което живеем.

Крис Крамер, който ръководи отдела за международни новини на Си Ен Ен, казва: „Никоя история не струва колкото живота на един репортер.“ Това

безспорно е така, но аз ще ви дам и друг пример с войната в Косово. Когато силите на НАТО бомбардираха сърбите, а сърбите провеждаха своите етнически чистки, много чуждестранни репортери стояха на границата с Албания и за тях единствен източник на информация бяха разказите на местните селяни за зверствата на сърбите в пограничните територии. За журналистите беше ясно, че тези хора казват истината, но в крайна сметка в медиите се появяваха репортажи за „прегнолагаеми“ масови убийства. По онова време никой освен журналисти на свободна практика не се осмеляваше да замине за Косово и да види с очите си какво се случва. Тогава според мен си заслужаваше човек да поеме всякакви рискове. По това време аз работех по договор с голяма медийна корпорация, който не ми позволяваше да пътувам на свой риск.

Когато се случи журналисти да бъдат убити по време на отразяването на военен конфликт, те не бива да бъдат винени за случилото се. Такъв бе и случаят в Афганистан. Аз лично мога да гарантирам, че четиримата колеги не бяха направили никаква грешка. Подобна трагедия се разыгра и в Косово, когато сърбите застреляха трима немски журналисти при обстоятелства, подобни на тези в Афганистан – спрели колата им и ги застреляли от упор. Гадна работа. По никакъв начин обаче журналистите не са виновни за случилото се. В Афганистан нашата кола премина по същото трасе и през същото място, на което половин час по-рано бяха убити колегите. Спряхме почти на същото място, защото колата ни се развали. На никой не му беше

Крийте страха си: той е заразителен _____

приятно да слиза и ние настоявахме да продължим въпреки повредата. Нашият шофьор обаче не прояви никакво съчувствие към молбите ни...

Въпросът на кого се доверяваш в подобна среда много зависи от това колко добре преценяваш хората. В Кабул всеки път, когато напускахме града, с нас пътуваха различни бодигардове. Самият аз се обърквах, когато трябваше да им се доверяваме. По време на войната в Персийския залив един от моите колеги оператори бе убит, защото наетият от екипа бодигард ги закара в едни шубраци и им поускаше повече пари от уговореното. Когато разбрал, че няма да ги получи, просто го застрелял... Според мен всеки път, когато някъде по света бъде убит журналист, правителствата на съответните държави трябва да окажат натиск и да потърсят отговорност от виновните. Никога обаче не съм чувал някой да е бил изпратен в затвора заради убийство на журналист.

По време на войната в Косово в едно албанско село бе застрелян репортер. Тогава американците казаха, че не могат да определят откъде е дошла стрелбата. Пълни глупости! Те много добре знаеха, просто не си направиха труда да издирят командира, който водеше операцията. Така и ще продължава да бъде, докато не се въведат наказания за посегателство върху живота на журналисти.

Аз лично изпитвам доста смесени чувства към т.нар. курсове за оцеляване и първа помощ, въпреки че понякога

ме канят за лектор. Добре е, че ги има, но на практика не те учат на онава, от която има нужда военният кореспондент. За да оцелее, освен обучение репортерът трябва да има и опит в отразяването на военни действия. И когато Би Би Си или Си Ен Ен решат да изпратят на бойното поле оператор и репортер, те трябва да са абсолютно сигурни, че работят с двама опитни професионалисти, а не с опитен оператор и с репортер без никакъв опит или обратно. Моят личен опит с репортери показва, че като личности повечето от тях са много егоцентрични и понякога желанието да бъдат на екрана е толкова голямо, че са готови да заминат за Афганистан или да изкачат Хималаите, само и само да го постигнат. Не съм се сблъсквал с подобно поведение при журналисти, които пишат за вестници или работят за радио.

При отразяването на военни конфликти журналистите не са независими в работата си. Тяхното присъствие в определен регион оказва влияние върху ситуацията като цяло и може да промени хода на събитията. Ако работиш за голяма медийна организация, много хора ще видят работата ти и кадрите ще окажат различно въздействие върху тях. За колкото и талантлив да се смята репортерът или операторът, той трябва да е сигурен, че предава истината, независимо че тя може и да не се хареса на хората, които току-що си заснел или интервюирал. Във всяка история има много истини и всеки военен конфликт и ситуация са неповторими. Моят единствен съвет към репортерите без опит е: когато навлизате в непознати територии, мислете напред.

Крийте страха си: той е заразителен _____

Съберете колкото може повече информация и мислете с главите си. Как бихте постъпили, ако някой стреля по вас отляво? А отясно? Тогава, ако нещо наистина се случи, репортерът ще има секунда или две предимство да реагира.

Честно казано, аз не усещам никакъв стрес, докато работя, но професията ми оказва влияние върху всичко останало в моя живот. Работата изисква много време, усилия, обвързване и себеподдаване, а това променя начина ти на мислене и най-вече начина, по който градиш интимните си взаимоотношения. Семейството ми винаги ме е подкрепяло в това, което върша, но аз невинаги съм бил там, където те имат нужда от мене. В това отношение се провалих.

ДЕЙВИД ЛОЙН

Дейвид Лойн е специален Външнополитически кореспондент на Би Би Си. Дългогодишен директор на бюрото на Би Би Си в Азия, Пакистан. Обявен за „Журналист на годината“ от Кралското телевизионно общество за

репортажите му за масовите кланета в Дреница, Косово. Женен, с три деца.

Преди пет години да прегадеш репортаж с качествена картина от Кабул, костваше на екипа 12 часа, повечето от които прекарани в героично шофиране от някой от редакторите на програмата. Негативното отношение на талибаните към телевизията свеждаше до нула перспективата пред Би Би Си да монтира сателитна чиния в района. Тогава един инженер в корпорацията предложи да използваме система, наречена ТОКО. Никои не беше чувал за подобно нещо и естествено нямахме търпение да изпробваме как работи. Нововъведението в крайна сметка ни даде възможност по време на новинарските емисии да можем да казваме: „Тази вечер в Кабул...“ В продължение на години използвахме системата, за да проникнем в трудни региони и в изолирани местности при работа в чужбина. До есента на 2001 година.

Когато през есента на 2001 г. Бамиан бе превзет от антиталибаните и когато Кабул падна, Централен Афганистан бе отворен за журналистите и техните репортажи. Предавахме картина с високо техническо качество и използвахме лека и лесна техника. Нашето оборудване изненада домакините ни – селско семейство, което живееше в планината на около пет мили от Бамиан. Вон Смит, операторът от „Фронтлайн телевизън“, с когото работя, монтира два сателитни телефона Nera M4 върху глинения покрив на колибата им. След това започнахме да прехвърляме заснетите с камера DV Canon XL-1S кадри в портативния ни компютър Gateway Solo. Всеки, който е използвал подобна техника, знае, че това е най-бавната и изнервяща част от целия монтаж. Трябваше много да внимаваме с обема на прехвърляните кадри заради ограничената памет на компютъра. Изборът беше труден, защото разполагаме с огромно количество материал – от победоносното влизане на войските на Северния съюз в Кабул, до кадри с разрушените от талибаните статуи на Буда в Бамиан – най-голямото им културно престъпление. Докато редактирахме, цялото население на малкото планинско селце, в което бяхме отседнали, се беше струпало на нашия прозорец, втренчено в чужденците, които като с магическа пръчка затопляха храната си без огън и седяха с часове пред мигащия екран. Тези хорица нямаха представа, че стават свидетели на част от техническата история на телевизията. Защото всеки военен конфликт има своя техническа история. В Афганистан видеотелефонът беше най-използваното средство за предаване на информация.

Според мен Би Би Си е най-добрият работодател в света не само по отношение на техническото оборудване, но и при осигуряване на безопасността на журналистическите си екипи. В Афганистан ни бяха осигурени всевъзможни пособия – от всичко необходимо за готвене до бронирани жилетки и каски. Трябва да отбележа, че колегите от вестниците например не се радваха на подобна загриженост. Би Би Си беше единствената медийна корпорация, която успя да поддържа кореспондентско бюро в Кабул в продължение на много години. Позициите на медията в Афганистан са изключително силни и тя се смята за единствения източник на информация. Каквото и да направи репортерът на Би Би Си, където и да отиде, местните хора го разпознават. Репортажите на всички кореспонденти на Би Би Си по време на войната бяха превеждани и излъчвани и от Афганистанската секция на Световните служби на Би Би Си в Лондон. Екипът ни не получаваше никаква официална информация за хода на военните действия от британското или от американското правителство. Нещо повече, преди падането на Кабул журналистите бяха смятани за напаст, защото специалните части на американската армия не желаеха да имат никакъв контакт с нас. Когато от време на време се засичахме, те не скриваха враждебното си отношение. Аз получавах информация благодарение на личните ми контакти в дипломатическите кръгове.

При едно от придвижванията ни из страната нашият екип бе настанен на север от Кабул. Хазяинът ни, естествено, се опитваше да извлече колкото се може

по-голяма печалба за краткото време, през което Би Би Си живееше под неговия покрив. И защо не? В крайна сметка ние му плащаме значително по-малко, отколкото, ако бяхме отседнали в истински хотел. Като допълнение той се ангажира да ни осигурява транспорт и бодигардове. Това означаваше, че където и да отидем, с нас имаше и въоръжена охрана. Аз лично само веднъж си позволих да не пътувам без тях и станах обект на въоръжен грабеж.

По време на многобройните ми ангажименти в чужбина често съм ставал свидетел как местните телевизии открадват кадри от големите медийни корпорации, изтриват оригиналния звук, покриват картината с музика и представят репортажите като истински филми на ужаса. В Афганистан нямаше възможност за подобно нещо, защото събитията се развиваха изключително бързо. Журналистите бяха в истинския смисъл на думата „очите“ и „ушите“ на международната общност, която не беше представена там. Аз бях единственият журналист, когато хазарите превзеха Бамиан, известен със статуите на Буда, и моите репортажи бяха единственият източник на информация за падането на града.

Това беше война, в която журналистите имаха огромно значение. Военните репортери предаваха новините така, както се случваха, и нищо не беше в състояние да погнрави репортажите им.

През цялата ми кариера в два случая ми се наложи да прибегна до професионалната помощ на психиатър.

Първият път бе през 1998 г. след престоя ми в Косово, където в продължение на шест месеца бяхме ежедневно малтретираны. Непрекъснато стреляха по нас, биеха ни, чупеха прозорците, режиха гумите на колите, с които се движехме. Екипът на Би Би Си живееше под сръбски покрив, но предавахме репортажите си предимно от албанска територия, което правеше сръбите още по-враждебни. След шест месеца, прекарани в подобни обстоятелства, потърсих медицинска помощ. Би Би Си плати за лечението, а аз преодолях стреса и отново бях в състояние да се движа из улиците на Лондон като нормален човек, а не като откачен. Професионалните преживявания променят репортера в голяма степен. Стресът винаги е по-голям за преките участници в събитието, отколкото за журналистите, които го отразяват. Моите пътувания до Афганистан бяха изключително плодотворни и от репортерска гледна точка. Работя от години с великолепен оператор, Вон Смит, смятам, че пиша добри текстове, а всичко това, взето заедно, е условие за добри репортажи.

Песимист съм по отношение на това как ще се развият събитията в Афганистан. Познавам добре страната и бях заедно с талибаните, когато превзеха Кабул през 1996 г. Знам колко лошо беше положението, преди талибаните да дойдат на власт. Причината, поради която те се провалиха в управлението си, е корупцията и високото ниво на престъпност и бандализъм. Талибаните изгубиха контрола върху властта още през 1992 г., когато руското протеже Наджибула бе свалено от власт и лидерът на муджахидините

Бурханудин Рабани оглави правителството на страната. Тогава започна и гражданската война. През 1995–1996 г. дори след превземането на Кабул талибаните отново не успяха да овладеят напълно положението. И всичко това само заради няколко араби, които живеят в пещерите в югоизточната част на страната, техните тренировъчни лагери и факта, че те подкрепят групи терористи, които дори не живеят в Афганистан. Ясно е, че атаките срещу Световния търговски център в Ню Йорк са били планирани в Лондон, Париж или Франкфурт. В резултат беше бомбардирана цяла една държава, а международната общност се ангажира с връщането на власт на виновниците за кризата в Афганистан през 1990 година. Според мен международната общност може сериозно да си изгори пръстите в подобна страна, която няма нужда от международни военни сили, а от конструктивно обвързване, закъсняло с години. Американците могат да си навлекат големи проблеми с обещанието на Джордж Буш да бомбардира и други държави, заподозрени в поддържане на терористи. Това решение може да доведе до загубване на международната подкрепа, на която Съединените щати се радват в момента.

В чисто личен план моята професия и честите ми пътувания не са обект на дискусии в моето семейство. Съпругата ми приема това, което върша, с толкова равнодушие, все едно че вземам автобус и отивам на работа в лондонското Сити. Когато съм някъде в командировка, не прекарваме часове на телефона. Тя не се страхува за мен – по-скоро ѝ е неприятно, когато съседи или семейни приятели ѝ задават подобни въпроси.

Центърът на моя живот са тримата ми синове. Те особено се гордеят с мен и заради факта, че съучениците им ме гледат вечер по телевизията...

Едно от последните социологически проучвания сред журналисти показва, че повечето от военните кореспонденти не са женени или са разведени. Познавам много колеги с редица провалени връзки зад гърба си. Аз имам късмет в това отношение, защото, когато се запознах с бъдещата си съпруга, тя много добре знаеше, че не работя в лондонското Сити.

ДЖОНАТАН СТИЙЛ

Специален кореспондент на В. „Гардиън“. Джонатан Стийл е един от най-дългогодишните военни кореспонденти във Великобритания и един от най-известните коментатори по външнополитически теми.

Женен, с две деца.

Не мога да определя себе си като тясно профилиран военен репортер или кореспондент. Започнах работа в този вестник преди 30 години и пиша главно статии с международна насоченост, по-скоро политически, дипломатически и икономически, отколкото военни. Мисля, че да си военен кореспондент, е продължение на това да си политически журналист, само че в друг контекст.

За първи път посетих Афганистан през 1981 г., след което съм бил там още шест пъти. В този конфликт в Афганистан нямаше ясно определена фронтова линия. Телевизионните журналисти се изкушаваха да твърдят, че предават от фронтовата линия, но практически военните действия се водеха на шест-седем различни места. Повечето репортери съобщаваха, че предават в близост до Кабул, но всъщност някои се намираха на повече от 100 мили от столицата, а зрителите рядко разбираха сложната география на Афганистан.

Интересно е, че по света има много военни конфликти, които продължават вече над 10 години и които почти не се отразяват от журналисти. Войната в Афганистан беше различна, защото бе резултат от терористичните атаки на 11 септември и защото Съединените щати настояваха за бързи действия. Медийното внимание в световен мащаб беше насочено повече към това дали ще бъде заловен Осама бин Ладен и дали талибаните ще изгубят властта. Встрани останаха въпроси като пораженията, които бомбардировките нанесоха на държавата, и огромните вълни от бежанци, които предизвикаха. Вниманието бе насочено главно към военната страна на конфликта, а не към политическото и човешкото му измерение. Човешката драма в Афганистан не бе отразена изобщо от журналистите. Докато трагедията на американците след 11 септември беше изключително добре показана. Аудиторията постоянно бе заливана с репортажи за близките на загиналите, за последните им телефонни разговори и съобщения. Медииите изградиха много силна картина за огромното страдание на жертвите на терористичния акт в Америка.

Като сравнение ще използвам медийното покритие на войната в Косово. Контрастът е очевиден. За трите месеца, през които американците бомбардираха Югославия, журналистите осигуряваха ежедневно покритие на проблемите на албанските бежанци. Аз самият прекарах около два месеца в Кукъс, а повечето мои колеги бяха настанени на македонско-албанската граница и осигуряваха ежедневна информация за движението на колоните от бежанци.

Според мен причината за различното медийно внимание към тези две войни е, че в Албания човешката катастрофа бе резултат от политиката на наш враг в лицето на Слободан Милошевич, докато в Афганистан тя беше причинена от „нашия приятел“ Джордж Буш.

Афганистан съществува в условията на война в продължение на повече от 20 години и западните правителства, включително и Съединените щати, имат голяма вина за това. По много начини те протакаха военните действия, първоначално като въоръжаваха муджахидините по време на съветската окупация, а по-късно като настояваха за споразумение, което да създаде коалиционно правителство в Афганистан след изтеглянето на съветските войски. По този начин те буквално разрешиха на муджахидините да разрушат Кабул по време на гражданската война през 1992 г. Западът се правеше, че не забелязва недостатъците на талибаните, когато взеха властта в Кандахар през 1995 г. Причината се криеше в петролните интереси и тогава Америка нямаше нищо против талибаните да управляват държавата. Всичко това доказва колко безсмислена е идеята, че Афганистан не е представлявал интерес за Запада преди събитията от 11 септември. Западните държави са били дълбоко ангажирани с историята на тази държава в продължение на дълги години. 11 септември не промени много ситуацията, просто даде нова енергия и сила на Съединените щати да се намесят и да предприемат мерки срещу това, което ставаше в Афганистан. В същото време обаче залавянето на Осам бин Ладен и унищожаването на „Ал Кайда“ са цели, различни от

свляянето на талибаните от власт. Правителството на Съединените щати предпочете да обедини двете неща, които според мен по никакъв начин не са свързани. В крайна сметка талибаните предадоха властта, но Осама бин Ладен е все още на свобода.

Не мисля, че в момента представителите на Северния съюз са по-добри от талибаните. От голямо значение е обаче, че сегашното правителство на Афганистан не се състои само от техни хора, а включва всички етнически групи. Това не е фундаменталистско правителство и аз лично се радвам, че то не беше оглавно от Рабани, който е ислямистки фундаменталист. Хамид Карзай изглежда много по-балансирана личност, а това е от голямо значение.

Бях изпратен в Афганистан в средата на ноември 2001 г. със задачата да достигна колкото се може по-близо до Кандахар, по онова време все още контролиран от талибаните. Останах около три седмици в Катар, като предприех само едно бързо и кратко посещение в Афганистан. Тогава талибаните поканиха около 50 журналисти в граничния град Спин Бордак, където дадоха пресконференция, водена от пресаташето на Молла Омар, показаха ни бежански лагери, след което ни изритаха от страната. Според мен отношението на талибаните към медиите и журналистите като цяло бе една от основните им грешки. Те просто не ни допуснаха в страната. Ако правителството бе разрешило на представители на основните медийни корпорации да работят в Кабул, това може би щеше да бъде само в тяхна

полза, защото журналистите щяха да отразяват това, което се случва по време на американските бомбардировки вътре в контролираните от тях територии. Талибаните обаче предприеха твърда кампания срещу пресата и чак в края на конфликта позволиха достъп на избрани журналисти. „Даунинг стрийт“ и Пентагонът трябва да са благодарни, че талибаните не допуснаха журналисти, защото не се знае с каква насоченост щяха да бъдат техните репортажи.

Аз съм човек на перото. Вестникарската журналистика не предполага моето присъствие на фронтовата линия, а политическите анализи, които правя, често не изискват пряко да участвам в събитията. По този начин аз съм в много по-изгодна позиция по отношение на собствената ми сигурност в сравнение с един телевизионен оператор например. Никои не е съвършен – всички имаме проблеми и проявяваме било психологическа, било физическа слабост. Въпросът е да ги осъзнаем и да се опитаме да ги контролираме с помощта на близки, колеги или приятели. По време на войната в Афганистан британският Форин офис и Пентагонът предупреждаваха журналистите да не ходят в района на Кандахар заради потенциалната опасност. Някои от големите медии като Би Би Си и Ай Ти Ен например направо забраниха на кореспондентите си да ходят там. На мен лично никои не ми забраняваше нищо от „Гардиън“, но въз основа на опита си реших, че няма смисъл да рискувам. Беше достатъчно опасно дори да се говори с бежанци, идващи от Кандахар, според които американците бомбардирани цялата местност между Кандахар и

границата и често уцелвали автомобили, камиони и микробуси с бежанци, а не военни части...

Според мен едно от проклятията на съвременната журналистика са 24-часовите непрекъснати информационни изисквания към репортерите. Журналистите, които работят за радио или телевизия, трябва да са готови да предават информация на всеки кръгъл час и непрекъснато подготвят и обработват текстовете си. По този начин те не могат да навлязат в дълбочината на отразявания конфликт, да се срещат с различни участници в събитията и да анализират различни ситуации. Естествено, различните медии предполагат и различен тип аудитория, но като цяло пресата е госта облагодетелствана при представянето на събитията и използва много по-широки формати на работа.

Мисля, че в момента журналистическото внимание в Афганистан трябва да се насочи към човешките измерения на тази война и последиците от нея. Това е една от най-бедните държави в света, която изпитва големи проблеми от липсата на стабилна образователна система и здравеопазване – на всеки пет деца по едно умира, преди да навърши пет години. По време на американските бомбардировки напълно бяха разрушени инфраструктурата на страната и напоителните системи в планините, строени и оцелели в продължение на векове. В момента размерите на човешката трагедия са много по-големи отвсякога и там трябва да насочи вниманието си Западът.

РАГИ ОМААР

Раги Омаар е един от най-младите репортери на Би Би Си. Започва работа за медията през 1992 година след дипломирането си. През същата година работи като продуцент за предаването „Фокус към Африка“. През 1998 г. е назначен за кореспондент за страните от Третия свят и отразява унищожителните наводнения в Мозамбик и глада в Етиопия. Участва в отразяването на военните конфликти в Персийския залив, Косово и Афганистан. В момента е кореспондент на Би Би Си в Йоханесбург, Южна Африка.

Пристигнах в Кабул десет дни преди силите на Северния съюз да превземат града и имах шанса да видя как управляват талибаните. Аз бях един от седемте журналисти, които те допуснаха да предават от контролираните от тях територии. Основен критерий да бъдем избрани беше фактът, че сме мюсюлмани.

Още на границата между Пакистан и Афганистан бяхме посрещнати от представител на талибаните и въпреки че войната беше в разгара си и те губеха, талибаните бяха изключително добре организирани. Посрещнаха ни на точно определено място, превозиха ни

до друго място и ни настаниха на трето. Талибаните можеха да се похвалят с отлична организация.

Пътуването до Кабул ни отне два дни. За моя изненада, когато влязохме в града, установих, че американските бомбардировачи не са го унищожили напълно. Като цяло градът беше спокоен и по нищо не можеше да се сравни с Багдад например по времето на американските бомбардировки там.

Кабул не беше милитаризиран и препълнен с войници и пропускателни пунктове. Напрежението в града обаче видимо се увеличаваше с напредването на войниците на Северния съюз, подпомагани от западни части.

Докато работех в Кабул, си пуснах брада. Това не беше просто „журналистически реверанс“ към домакините – работехме със силно авторитарен режим, който тълкуваше исляма по свой собствен начин. Ние, западните журналисти, пътувахме из страна, която воюваше със Запада...

Съзнавахме, че се различаваме от местното население, и по никакъв начин не биваше да предприемаме нещо, което би засегнало домакините ни. Пускането на брада показваше по естествен начин, че зачитам техните норми.

Независимо от стриктното интерпретиране на исляма, понякога талибаните бяха склонни на компромиси. Според техните разбирания смесването на мъже и жени на едно място е нещо немислимо. Нечувано беше западен

журналист да посети къща на талибан и да интервюира жена му! Нашият екип направи именно това – успяхме да убедим преводача ни да организира посещение в един от най-бедните и почти унищожени квартали на Кабул. Мястото беше абсолютно сравнено със земята през дългите години на гражданска война. Не ми достигат думи да опиша мизерията – лунен пейзаж, в който хората продължаваха да живеят сред останките на сгради. В крайна сметка стана така, че разговаряхме със съпругата на нашия домакин за нейния живот, ежедневните ѝ страхове, притеснения и очаквания за хода на войната. Това беше едно изключително интересно преживяване.

Когато работи при подобни обстоятелства, репортерът трябва да се съобразява не само с чисто физическите опасности, които го грозят в условията на война, но също с културните и политическите обстоятелства, в които се намира.

Докато бяхме в Кабул, главният говорител на талибаните и шеф на Информационната агенция ни даваше почти ежедневни брифинги. Не бяха специално организирани или много официални – просто ни се даваше информация за хода на събитията. Ако ни трябваше повече информация, никои не ни ограничаваше да я получим. Талибаните бяха създали добре смазана и перфектно организирана информационно-пропагандна машина. Нямахме никакви официални забрани за нашата работа в Кабул. През цялото време обаче спазвахме неписани правила. Истината бе проста – когато изпращаш репортажи от страна, бомбардирана от армията

на твоята собствена страна, те идентифицират с твоите сънародници. Ние бяхме британски и американски журналисти и в наше лице афганистанците виждаха британското и американското правителство и неговите действия. Поставени при подобни обстоятелства, хората реагират по различен начин. Репортерите не могат постоянно да обясняват, че просто си вършат работата, когато сънародниците им сипят бомби. Опитът ми ме научи, че при подобни обстоятелства е най-добре да имаш преводач или гиз, който да обяснява от твое име и така да овладява евентуално възникналите напрегнати ситуации.

Когато до мен достигна новината за четиримата убити журналисти, бях шокиран. По същото време силите на Северния съюз установиха контрол върху Кабул и повечето колеги започнаха да напускат страната. Единственият път за всички нас беше на изток от Кабул, към границата с Пакистан през Джелалабад. Същият път, на който бяха брутално убити нашите колеги. Не беше приятна мисълта, че трябва да минем оттам, и непрекъснато обменяхме информация помежду си за степента на сигурност на трасето.

В крайна сметка Би Би Си предприе изключително скъпа операция за изтегляне на своите екипи, като нае самолет, с който стигнахме директно до границата с Пакистан. Когато става въпрос за сигурността на своите репортери и останалите служители, Би Би Си не жали средства.

В работата си журналистите постоянно са изложени на напрежение и стрес и това неминуемо се отразява на психическото им здраве. Мисля, че в днешно време новинарските корпорации полагат немалко усилия да осигурят специализирана медицинска помощ на репортерите си в случай на нужда. Освен това в медиите вече не се смята за героизъм репортерите да предприемат рискови действия, за да се доберат до определена новина. Напълно нормално е, ако журналистът откаже да замине на опасно място. Ръководството на медията не би следвало да бъде недоволно от подобно лично решение.

ЛИЗ ДУСЕТ

Лиз Дусет работи повече от десет години като международен репортер за Би Би Си. Започва кариерата си, отразявайки събитията в Северна Африка. В продължение на пет години е кореспондент на Би Би Си в Близ-

кия изток, базирана първо в Йордания, а по-късно в Израел. Основни в кариерата ѝ се смятат нейните репортажи от Израел след убийството на министър-председателя Ицхак Рабин. Лиз Дусет прекарва пет години и в Югоизточна Азия, когато през 1988–1989 година предава репортажи от Кабул за изтеглянето на съветските войски от страната. В продължение на три години е кореспондент на Би Би Си в Пакистан. В началото на 2002 г. се присъединява към екипа от телевизионни водещи на новинарските емисии на Би Би Си „Уърлд“.

Докаато през есента на 2001 г. отразявах войната в Афганистан, непрекъснато усещах около себе си ехото на събитията в тази страна от края на 1988 година, когато бях установена в Пешавар. Тогава съветските войски подготвиха изтеглянето си от Афганистан, международната общност очакваше пагането на Кабул, а мугжахидините в Пакистан се обзалагах за точната

гата, когато ще бъде превзет градът... Малко по-късно светът забрави за Афганистан...

През 2001 година си спомнихме отново за тази страна, но не защото Обединените нации искаха да помогнат, а защото Афганистан бе нарочен за епицентър на тероризма. С единствената разлика, че международната общественост твърдеше, че този път ще се ангажира с решаването на проблемите. Но не би! Отново никои не се ангажира с нищо. Афганистан бе забравен отново също както през 1988 година след изтеглянето на съветските войски.

За мен бе странно колко много от участниците в този театър бяха същите – афганските лидери на муджахидините, пакистанските политици, дори представителите на Обединените нации бяха почти същите! Единственото различно нещо в тази война бе техническото оборудване на журналистите!

Докато живеех в Кабул през 1988–1989 година, в Афганистан действаха само две международни телефонни линии: едната с Глазгоу, а другата с Москва. Това стана причина да се сприятеля с телефонистките в Шотландия... Разполагахме също с един стар телекс, чрез който репортерите, които работеха за вестници, изпращаха материалите си.

Когато тръгнахме за Кабул през 2001 година, бяхме оборудвани със сателитна чиния и сателитни телефони. Дори репортерите от вестниците разполагаха със същата техника. Генералите на Северния съюз също имаха

сателитни телефони! Беше много лесно новините да се проследяват светкавично. Всички ние бяхме изправени пред едно и също предизвикателство – да разберем какво точно се случва в тази война, защото и Пентагонът, и талибаните участваха наравно в тази военна баналност.

Първата жертва в тази война беше *Истината*.

Чак сега, месеци по-късно, пренаписваме първата чернова на историята и се опитваме да разберем какво точно се случи в Афганистан.

При последното си посещение в Кабул с безкрайно озорчение отново преоткрих факта, че там хората продължават да живеят в миналия век. Изминали бяха десет години на изключителна мизерия, към която всеки следващ режим бе прибавял различен оттенък на страданието. Комунистите бяха задушили опозицията и инакомислещите, муджахидините бяха разрушили Кабул във всяко отношение и най-вече пътищата, а талибаните бяха потъпкали личната свобода...

Според самите афганистанци най-тежък е бил периодът на талибаните, когато не им останала дори вяра ...

Затова през декември 2001 година, когато вестта за новото правителство достигна до Кабул, хората си казваха: „Няма значение кой идва на власт, само и само да доведе до по-добро управление и нови икономически възможности.“

Случи се така, че Хамид Карзай научи от мен, че е избран да оглави новото правителство на Афганистан. Познавам го от много години, още от времето, когато най-напред работех като кореспондент на Би Би Си в Афганистан.

Карзай ми се обади абсолютно неочаквано от Южен Афганистан, а в същото време до нас достигаше информация от министъра на отбраната на Съединените щати Доналд Ръмсфелд, че Карзай е изведен с хеликоптер извън страната.

В момента, в който от Бон дойде новината, че Карзай е избран да оглави новото правителство, аз му се обадих по сателитния телефон с молба да коментира този факт. От гругата страна на линията той попита със съмнение: „Наистина ли мен са избрали?“ Тази му реакция ме накара да се почувствам неловко, защото аз пък си помислих, че не съм разбрала добре за какво става въпрос. Споменах му, че знам за избора му от Би Би Си, а той отговори, че все още нищо не знае, защото бил достатъчно зает да воюва с талибаните...

По-късно същия ден новината беше потвърдена и направихме обширно интервю. Аз бях първият журналист, който интервюира Карзай, когато той дойде в Кабул от южните територии на страната. Носеха се слухове, че ще пристигне в ранните часове на деня. Журналистите се втурнаха да претърсват столицата и в крайна сметка всички се събрахме пред една от резиденциите, в която бе отседнал Карзай. Беше ужасно студено и на всички ни бе казано, че няма никакъв шанс

Карзай да направи изявление или да даде интервю. Въпреки всичко аз успях да му изпратя съобщение, че сме пред вратите на резиденцията. Докато журналистите зъзнаха, скупчени отвън, заваля сняг. Първият сняг над Кабул. За мен снегът винаги е бил знак за вълшебство. И тогава голямата дървена порта на резиденцията се отвори леко и през един тесен процеп поканиха екипа на Би Би Си да влезе вътре. Имахме привилегията да останем и да наблюдаваме отстрани как новият държавен лидер на Афганистан приема гостите си. На мен лично ми бе оказана честта да направя първото и единствено интервю с него.

В тези дни обикновените афганистанци повярваха, че започва нов, по-добър период в техния живот.

По време на престоя ми в Афганистан се сблъсках и с някои много тъжни моменти. Веднъж, в началото на войната, интервюирахме командир Абдул Наг, високопоставен военен в силите на Северния съюз, когото познавах още от 1988 година, когато работех в Пешавар. Два дни по-късно Абдул Наг бе брутално убит от талибаните. В интервюто за Би Би Си той предупреди, че американските бомбардировки само ще обединят талибаните и ще ги направят по-силни...

Войната с тероризма, както я наричат американците, все още не е свършила. Лесното предаване на талибаните изненада много военни експерти, но аз вярвам, че най-рисковите ситуации тепърва предстоят. Афганистан и международната общност са изправени

пред големи предизвикателства – военни и хуманитарни, преди тази страна да поеме по правилния път на развитие. Все още са живи потенциалните опасности от корупция и насилие.

Не мога да си спомня някога да съм имала проблеми при работата си в Афганистан поради факта, че съм жена. Спомням си, само веднъж, в началото на 90-те години, когато Кабул все още бе под контрола на Наджибула, муджахидините превзеха Хост, един от ключовите градове, а аз се опитвах да се добера до там. Помолех един от водачите на муджахидините Джалаладин Хагани (който по-късно премина на страната на талибаните) да ме вземе с неговите части. Отговорът му беше, че на жените не е позволено да пътуват с военните части. Аз обаче упорито настоявах и в крайна сметка стигнахме до компромиса да се преоблека като мъж и така да пътувам с тях...

В по-голямата част от случаите фактът, че съм жена и че работя за Би Би Си, ми спестяваше висенето по опашки и ми осигуряваше първата седалка във военните хеликоптери, независимо че невинаги исках да бъда точно на това място! За мен винаги се полагаха големи грижи. Често се шегувахме, че в държави като Афганистан западните жени са „третият пол“ – за нас се полагаха изключителни грижи и внимание.

Имам голям късмет, защото в повечето конфликтни ситуации, които съм изпратена да отразявам, винаги се случва така, че познавам лично госта от участниците в

събитията – и местни хора, и чуждестранни наблюдатели. Аз ги наричам „моето друго семейство“. Тези хора, понякога цели семейства, ме карат да се чувствам у дома си и да усещам подкрепата им, в случай че имам нужда от нея. А това, че работя за Би Би Си „Уърлд“, прави възможно моите приятели по света да виждат резултата от работата ми. Непрекъснато получавам имейли от различни точки на света, пълни с любов и подкрепа. По този начин никога не се чувствам самотна.

ПОЛ УЕЛШ

Пол Уелш започва работа за Би Би Си през 1989 година. В момента е външнополитически кореспондент. Карьерата му го изпраща в повече от 70 страни и е бил военен кореспондент в повече от 12 военни конфликта. Носител е на наградата на Кралското телевизионно общество. Интересът му към военните репортажи идва от детството му – баща му е един от високопоставените военнослужещи в RAF – Кралските военновъздушни сили. В кариерата на журналиста фигурира и отразяването на трагедията в Локърби. В момента Пол Уелш работи за сутрешния новинарски блок на Би Би Си и за новинарските емисии на „Новините в шест“.

Много е трудно конфликтът в Афганистан да бъде наречен война, наистина, защото за неколкомесечния ми престой там почти не видях пряка размяна на огън между враждуващите страни. Основната характеристика беше, че журналистите нямаха никакъв достъп до териториите на талибаните. Малко по-късно единственият журналист от Би Би Си, който талибаните поканиха, беше Раги Омаар, кореспондентът на Би Би Си в Южна Африка, и то само защото е мюсюлманин.

Телевизията „Ал Джазира“ единствена имаше неограничен достъп до териториите, контролирани от

талибаните, и това беше причината всички останали телевизии и медийни агенции да използват нейните кадри. Нито един журналист обаче не приемаше за 100 % истина това, което „Ал Джазира“ показваше, защото тази медия не беше доказала своята независимост в продължение на много години, както това се отнасяше безрезервно за информацията, предоставяна от Роу-терс, Асошиейтед прес, Ей Би Си например. Журналистическите агенции препредаваха кадрите, заснети от „Ал Джазира“, но винаги с уточнението, че не носят отговорност за тяхната достоверност, която предстои да бъде доказана.

В Афганистан беше опасно, много опасно. Ако не ни застрашаваха бандитите, опасността идваше от различните въоръжени групи, пръснати из цялата държава. Отразяването на войната в Косово беше много по-различно: за нас беше напълно възможно да шофираме от единия край на фронтовата линия до другия. Така беше и в Македония, където в продължение на три дни аз прекарах по 24 часа с британските войски, с албанските партизани и със сърбите на другия край на границата.

За времето, прекарано в Афганистан, екипът ни живя в близост до летището в Баграм, Джелалабат и накрая в Кабул. Където и да отидехме, повечето къщи бяха разрушени и хората живееха върху минни полета. От репортерска гледна точка беше интересно да се види как тези хора преодоляват бавно последствията от една много дълга война и какво е отношението им към мира.

Някои от тях не бяха много сигурни, че той ще продължи дълго време.

Много често единственият източник на информация за нас бяха вестниците. Следвайки дългогодишните традиции на Би Би Си, ако репортерът не е бил пряк свидетел на събитието, което коментира, той трябва да назове източниците си на информация и да се позове на тях. Често на мен ми се случваше по време на пряко включване на няколко пъти да повтарям, че информацията, с която разполага екипът, не е била потвърдена от независим източник – най-често това са основните партньори на Би Би Си – Ройтерс и Асошиейтед прес. Трябва да призная, че накрая дори аз изгубих бройката на това колко пъти повторих, че не разполагаме с потвърдена информация. Никога не съм имал подобен случай в кариерата си – беше истински кошмар.

Афганистан беше изключително полезен за всички журналисти там, защото е необичайно място. Едно от най-опасните места за придвижване от една точка до друга. И същевременно безкрайно интересно. Няма да забравя нашето пътуване до Бамиан. Бях стъписан при гледката на унищожените статуи на Буда – огромни творения, направени на пух и прах... На няколко пъти по време на пътуването ни засякохме кервани с бежанци. През моята кариера съм бил свидетел на много бежански потоци, но този път беше различно – за първи път виждах хора, които нямаха нищичко. Те не притежаваха абсолютно нищо! А беше страшно студено...

Най-трудна за отразяване за мен беше войната в Сомалия. Там станавме свидетели на най-близкото определение за анархия в една държава. Екипът ни нае автомобил, с който да се придвижваме, и заедно с него в сделката се включваше и въоръжена охрана, защото шофьорът иначе отказваше да пътува сам, за да не му откраднат колата. На нас не ни беше предоставен голям избор да решаваме какво да правим. Положението беше такова, че сомалийците първо стреляха, а после питаха кой си. Нямаха никакъв респект към човешкия живот. Веднъж ние платихме със 100-доларова банкнота, за да заредим гориво за колата ни, когато мъжът, който ни продаваше горивото, отказа да приеме парите с обяснението, че не му харесва серийният номер и банкнотата може да се окаже фалшива. В същото време бяхме заобиколени от други две коли, чиито каросерии бяха натоварени с въоръжени мъже, размахващи оръжия. Те си крещяха нещо взаимно. Тогава аз просто хвърлих стоте долара на земята и изкрещях на шофьора да се омитаме от това място. Малко по-късно спряхме встрани от пътя, за да си починем, и тогава бяхме задминати от единия от автомобилите – от каросерията му висяха телата на убити или умиращи мъже... Същите, които минути по-рано размахваха оръжията си към нас.

В Сомалия научих и че ако попаднеш на пътна засада, трябва да се държиш колкото може по-неагресивно, да запалиш осветлението в колата, ако действието се развива през нощта, да държиш ръцете си така, че да се виждат отдалече и да става ясно, че не си въоръжен.

Работата в агресивна среда неминуемо оказва влияние върху психическото здраве на журналистите, фотографите и операторите. Познавам колеги, които наистина страдаха след работа в критични ситуации, отказвайки категорично след това да пътуват, а съдя и по себе си и моя собствен опит. По време на престоя ми в Гома, Конго, пред очите ми непрекъснато имаше трупове – телата просто бяха навсякъде. Екипът ни откри 400 трупа в една църква и дори днес не съм в състояние да опиша как се почувствах тогава. Много дълго след това моето психическо равновесие не беше стабилно и дори сега подскочам при всеки гръм от детски фойерверки и заря по улиците на Лондон. Приятелите ми умират от смях с мен и го намират за изключително забавно, но аз знам, че екипът ни имаше изключителен късмет да се приберем живи и здрави. Огромно психическо напрежение оказват личните драми, на които си свидетел по време на работата си и с които по някаква причина ти се идентифицираш. Телевизионният оператор, който има малки деца например, ще поиска да остане замалко сам, след като е заснел трупове на убити деца на непознато място, в непозната война. Журналистическата работа афектира психиката на този, който я върши – в някой случай за кратък период от време, но при по-силен стрес – завинаги.

ИЪН ПАНЕЛ

Иън Панел е репортер на „Радио 1“ на Би Би Си и на Би Би Си „Уърлд Сървис“ за програмата „Тудей“. Освен конфликта в Афганистан той отразява и Войната в Косово. От началото на април 2002 г. започва работа в

Бюрото на Би Би Си във Вашингтон. Женен, с три деца.

По време на престоя ми в Афганистан аз поддържах сравнително добър контакт с колегите ми от нюзрума в Лондон. Не исках, честно казано, те да определят какви да бъдат репортажите ми и гледах да ограничавам контактите си с редакторите доколкото можех. Естествено, за мен беше важно да обменяме идеи, но като цяло е много по-естествено от журналистическа гледна точка репортерът да има решаваща дума в избора на тематиката. Докато бях в Афганистан, често се стигаше дотам да разговарям по пет пъти дневно с редактори от всички възможни програми и целия новинарски диапазон на Би Би Си.

На мен като радиорепортер ми беше по-лесно от техническа гледна точка в сравнение с колегите ми от телевизията. Аз разполагах с минидиск, на който записвах почти през цялото време, лаптоп, посредством който редактирах репортажите си, и сателитна кутия, чрез

която ставаше предаването им до Лондон. През цялото време разполагах с достъп до Интернет и това ми позволяваше да бъда информиран за хода на военните действия и за решенията на Пентагона.

Най-големият ми враг в Афганистан беше прахът. Той проникваше буквално навсякъде и дори и най-микроскопичните песъчинки се отразяваха на работата на техниката ми. Аз развих параноя в истинския смисъл на гумата и почиствах цялата техника, с която разполагах, сутрин и вечер. В противен случай едва ли щеше да ми бъде възможно да работя.

Като радиорепортер е естествено да твърдя, че радиото е основната медия, защото хората слушат това, което им говориш. Телевизионната журналистика губи от факта, че зрителите много често възприемат само картината и не слушат какво им говори репортерът. Твърденията ми се оказаха верни, когато на няколко пъти в моята кариера ми се наложи да направя телевизионни репортажи. Много хора след това ми казаха, че са ме гледали по телевизията, но когато ги попитах какво точно съм казал и какъв е бил смисълът на репортажа ми, те не можеха да отговорят. Бяха гледали и слушали, но не бяха чули. Друг недостатък на телевизията според мен е, че зрителят трябва да отдели време, за да гледа. При радиото това не се налага и слушателят е свободен на прави каквото пожелае, възприемайки информация в същото време. Друго основно предимство е, че в 99 % от случаите репортерът изпълнява целия процес по създаването на един репортаж

от идеята за него да излъчването му в ефир. Ние монтираме, редактираме, озвучаваме и покриваме интервютата до окончателното записване на готовата форма. Сравнявам отново с телевизионната журналистика, където репортерът е само една малка брънка в цялата верига по създаването на репортажа.

Радиото представлява най-чистата форма на журналистика и е най-близо до вестникарския изказ не само по своето качество, но и като количество информация, предоставено в определено време. В това отношение шефовете на Би Би Си винаги са били откровени по отношение на радиото като приоритет на медията. В структурата на Би Би Си радиото осигурява и най-голямата аудитория както във Великобритания, така и по света чрез езиковите секции на „Уърлд Сървис“. Тези секции също разполагаха със свои кореспонденти в Афганистан, което осигуряваше на корпорацията едно от най-добрите медийни покрития на военен конфликт изобщо.

Единственият натиск, оказван от корпорацията върху репортерите по време на конфликта в Афганистан, беше абсолютната забрана да се оповестяват местонахождението и действията на специалните военни части, независимо дали те разполагат с информация за това. Аз лично имах доста особено отношение към тази забрана. От една страна, разбирах напълно мотивите за нейното издаване – никой не искаше да изложи на опасност живота на собствените ни войници там, но от друга страна, ако Би Би Си беше наистина

абсолютно независима медия, това не трябваше да бъде от значение за нея. Репортерите би следвало да са наг всички забрани и да си вършат работата, вместо да се притесняват за някакви специални части. В крайна сметка ние не работим за армията!

Проблемът на Би Би Си е, че е част от вече установена държавна структура, която неминуемо оказва влияние върху начина, по който се представят проблемите. И ако в някои случаи репортерът е наистина много, много критичен, той определено може да очаква „обаждане от горе“ на правителствено ниво.

Военното репортерство определено нанася поражения върху психическото здраве на журналистите. Като се започне от живота им за дълго време далече от близките им, мизерните условия, в които са поставени, и факта, че ежедневно стават свидетели на физическо насилие. Журналистът трябва задължително да е наясно с всички тези фактори.

Моето „бягство от действителността“, докато работех в Афганистан, бяха дългите имейли, които изпращах до близките ми. Това ми помогна психологически да приема условията, в които бях поставен, защото във военната зона, в която живеехме, често се случваше вечер да заспиваме с преминаващи на главите ни бомбардировачи. От основно значение за военния кореспондент е, когато се върне към нормални условия на живот, да се опита да анализира преживяното с най-близките си или с колеги, работили при подобни условия преди него.

Никога няма да забравя деня, в който войските на Северния съюз щурмуваха Кабул. Ние живеехме на самата фронтова линия в триетажна глинена постройка, а аз спях на нещо като покрив. Същия този ден една от американските бомби падна и се взриви на около 150 метра от къщата ни. На мен ми се струваше, че бомбата пада върху нас – трясъкът и пушилката бяха невъобразими! В това време аз буквално се хвърлих напред и с цялото си тяло се плюснах в най-близкия до мен окоп, под смаяните погледи на войниците. Хвърлянето ми в окопа продължи цял ден при всяка атака на американските самолети.....

Същата вечер трябваше да запиша и излъча интервю с един от главнокомандващите на силите на Северния съюз. Малко след като започнахме живото предаване, започна и нова атака! Излъчихме интервюто буквално под обстрела на автоматите „Калашников“ и трясъка на падащите бомби!

Сега, когато разказвам за всичко преживяно, не ме изненадва фактът, че пътят на военния репортер е покрит с останките на разбити бракове и лични грами.

Подкрепата и разбирането от страна на партньора са изключително необходими в подобни ситуации. Често пъти обаче те отстъпват пред друга, по-силна връзка на репортера – тази с неговата професия.

ВЕЛИСЛАВ РАДЕВ

Велислав Радев е българин, който от 13 години работи като радиожурналист в Световните служби на Би Би Си. Напуска България през 1985 г. и около година живее в лагер за бежанци в Югославия. Завършил е политически науки и международни отношения в България и е специализирал в Швеция. Започва работа като продуцент в Българската секция на Би Би Си в Лондон през 1988 г. и следи отблизо политическия живот в България. През 1992 г. отразява за Би Би Си войната в Босна. От 1998 г. е продуцент на деветчасовата новинарска програма „Светът днес“ на Би Би Си, излъчвана от „Буш хаус“, Лондон.

За да стигнем до Афганистан, трябваше да изтърпим едно дълго пътуване през Централна Азия. Когато нашите шефове ни възложиха тази задача, основните ни указания бяха в репортажите ни да не присъстват дипломати в сиви костюми или политици и военни. Трябваше да предаваме пулса на живия живот. Целта на екипа бе да се добере колкото може по-близо до Афганистан. Никои не очакваше и не искаше от нас да влизаме в страната, защото никои не знаеше каква точно е ситуацията там. Заради предишните ми пътувания в Централна Азия на мен бе възложена задачата да намеря

пролука, през която да се стигне възможно най-близо до Афганистан. Реших да заминем за Узбекистан. Освен редакционната работа, в моите задължения влизаше и това да осигуря визи и да се грижа всичко да е наред с паспортите на екипа. Спецификата на нашата работа налагаше да стигнем до определеното място, да останем там няколко дни, да представим атмосферата и след това да се върнем обратно в Лондон. Ние не бяхме кореспонденти или част от големите новинарски екипи на Би Би Си, които можеха да си позволят да поддържат с месеци екипи в близост до Афганистан, дори и нищо да не се случва.

Оказа се, че и от Узбекистан не може по никакъв начин да се влезе в Афганистан. Причината беше, че преди няколко години президентът на Узбекистан Ислам Каримов се бе похвалил, че цялата граница с Афганистан е минирана. В Узбекистан има един град – Термез – с изключително символично значение, защото това е градът, от който в Афганистан влизат първите съветски войски, а години по-късно последният съветски танк напуска страната през моста в същия този град. От тогава мостът не бе използван до декември 2001 г., когато след отварянето на границата с Узбекистан оттам преминават първите хуманитарни конвои. Заминахме за Таджикистан, където работеше Московското бюро на Би Би Си. Оттам най-накрая успяхме да се доберем до селището Ходжбахадин, разположено непосредствено до границата, където отседнахме.

Това място според мен дори не заслужава името

селище, защото бе полупустинно, без прясна вода, което причини доста стомашни неразположения сред колегите журналисти. Но освен че мястото беше нездравословно, там нямаше новини, което бе по-важно за нашата работа. Наоколо се бяха струпали стотици журналисти, а силите на Северния съюз започнаха да изпращат в Ходжбахадин техни представители. Стигна се до пародията не журналистите да отиват при историята, а историята да идва при журналистите, защото те имаха условия да предават новините.

Северният съюз направи доста в първоначалния период на военните действия, за да привлече журналисти, и успя да продаде такава версия за събитията, каквато на тях им се искаше.

До Афганистан стигнахме с руски военен самолет AN 26, излъскан от ботушите на съветските парашутисти. Единствената машина на „авиолините“ на Северния съюз.

Останахме три дни в град Файзабад и за това време подготвихме програмата си.

Основните ни репортажи бяха за единствената телевизионна станция, оцеляла през управлението на талибаните, разказахме на слушателите и историята на едно девическо училище в града. Тази среща беше изключително интересна, защото момичетата не покриваха лицата и главите си в двора на училището, а нашият екип беше допуснат да разговаря с тях.

Основен проблем по време на това пътуване и особено в Таджикистан бе това, че мобилните ни телефони не работеха. Аналоговата мрежа на страната е доста неадекватна и от нас поискаха много пари, за да ни включат. Основно трябваше да разчитаме на сателитния телефон, който по принцип е изключително скъп. Това обаче беше единствената ни връзка с нюзрума в Лондон.

През целия ни престой в Афганистан и по време на пътуването ни екипът ни работеше в уникално сътрудничество, което може би в нормални условия не би функционирало по този начин. И на тримата ни беше ясно, че зависим като алпинисти един от друг.

В Афганистан не се страхувахме от военните действия, защото фронтовата линия беше доста далеч и много статична. Това, което ме впечатли най-много, беше средновековната действителност, която продължаваше да съществува в 21-ви век. Напълно разбита инфраструктура, жертви на минни полета и изключително будни деца с отворени хоризонти, но които никога не бяха виждали играчки...

Местните хора много ни се чудеха, не разбираха защо искаме да сме будни в шест сутринта, когато самите те стават в седем, и защо, когато всички останали вечерят, ние „тракаме“ нещо на компютъра. Станахме свидетели на този страшен контраст между хора, които живеяха едва ли не в Средновековието, и всички журналисти, струпани сред тях. От едната страна –

японските ни колеги, които си носеха електрически генератор „Хонда“, и екипите на австралийските медици, които изпращаха снимки по сателитни канали на редакциите си в Сидни. От другата – афганистанските ни домакини, които живееха в колиби и които щяха да продължат да живеят по този начин, след като ние си заминем. Всичко това беше много драматично преживяване и остави дълбока следа в моето съзнание, защото никой от нас не беше подготвен за такава среща.

Вместо заключение

Военните кореспонденти във Великобритания са интересен тип хора. Познават се от години, работят почти непрекъснато заедно и в общи линии знаят как би протекъл един военен конфликт.

За мен беше изключително интересно да се срещна и да разговарям с тях, да се докосна до атмосферата, която ги заобикаля. Най-вълнуващото ми откритие беше тяхната колегиалност.

В самото начало, докато подбирах журналистите, които да интервюирам, започнах да получавам препоръки от военни кореспонденти от различни медии кои от техните колеги непременно трябва да намерят място в тази книга. Нямахме място за некоректно поведение или за пренебрегване на значими имена в британската журналистика.

Краката ми се подкосяваха всеки път, когато разговарях с Джон Симпсън – „Кръстника“ на журналистите във Великобритания. Когато след финалното интервю му казах колко много съм се вълнувала от срещата си с него, той се разсмя откровено. По подобен начин се чувствах и при срещите си с Дейвид Лойн, кореспондент на Би Би Си с изключителен международен опит. До последния момент на подготовката на тази книга той проявяваше жив интерес към хода на моята работа.

Прекарах часове в разговор с Вон Смит, легендарния оператор на Дейвид Лойн, чийто разказ, признавам, е един от любимите ми в тази книга.

Работата ми ме срещна и с репортери, които не ми бяха познати отпреди, като Лиз Дусет, дългогодишен кореспондент на Би Би Си в Афганистан, и Лара Логан. Последната еднакво популярна както с отразяването на Войната в Афганистан, така и с миналото си на топмодел в Южна Африка.

Останах безкрайно изненадана от признанието на Пол Уелш, зает в последно време с отразяването на погребението на кралицата майка, който сподели мечтата си, след като се пенсионира, да се отгаде на винопроизводство някъде в Източна Европа...

След всяка среща у мен оставаше усещането за невероятен размах и компетентност за отразяваните събития. Основният извод – репортерът работи перфектно, когато усеща зад гърба си подкрепата на медията, която представлява, и съвместната работа на колегите си. Високи критерии за висок журнализъм и тоталната липса на тщеславие, подчинени на формулата: „Не медията работи за мен, а аз работя за медията.“

Силно се надявам, уважаеми читателю, прелистването на страниците на тази книга да Ви е доставило толкова голямо удоволствие, колкото на мен събирането на интервютата и контактът с големите имена на британската журналистика.

Красимира Попова-Олах

Център за развитие на медиите

Центърът е създаден през 1998 г. с цел да спомогне за изграждането на независима медийна инфраструктура в България. Дейността му се основава на убеждението, че наличието на конкурентна медийна среда и силна професионална журналистическа общност са основните фактори за стимулиране на гражданска активност в обществения живот.

Центърът за развитие на медиите работи по учебни програми за професионално обучение на журналисти и медиен мениджмънт и по издателска програма за публикуване на литература в областта на медиите.

Партньори на центъра са Центровете за квалификация на радио и телевизия „Дойче Веле“, фондация „Гардиън“, Международният институт по журналистика – Берлин, Регионалната мрежа за професионализъм в медиите, Международният журналистически център – Вашингтон, и други международни организации.

За контакти:

София 1000

ул. „Триадица“ 6, ет. 2

тел. (02) 988 92 60, факс (02) 988 92 65

e-mail: mediacenter@osf.bg

www.mediacenterbg.org